REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIEAȚA BISERICEASCĂ.

— APARE DE DOUĂ ORI PE LUNĂ. —

Anul X. 1 Sept.—15 Dec. 1916. **Nr. 13—20.**

REDACTOR: **Dr. NICOLAE BĂLAN.**

CUPRINSUL:

REDACȚIA și ADMINISTRAȚIA: **ORADEA-MARE, str. SZÁNISZLÓ Nr. 11.**

SIBIIU. — 1916.

TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.

Anul X. 1 Sept. — 15 Dec. 1916. Nr. 13—20.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și vieața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 coroane; pe o jumătate de an 5 coroane. Un număr 50 fil.

La lucrul nostru.

Din cauza împrejurărilor create prin răsboi, am fost nevoiți să întrerupem publicarea revistei noastre, fără a renunță însă un moment la gândul de a ne continuà activitatea, îndată ce ni se va da putința.

Gândul acesta acum îl putem duce la îndeplinire și astfel ne prezentăm la lucrul nostru cu hotărîrea firmă de a-l continuà, având convingerea că el este foarte necesar și astăzi, ba mai ales astăzi.

Sunt lucruri de cari în vremuri de pace crezi că nu te poți lipsì, dar la cari în vremurile grele de astăzi oamenii serioși nici nu cugetă. La soartea aceasta a părăsirii au ajuns astăzi multe lucruri crezute mai înainte «indispensabile».

Ei bine, revista noastră n'am socotit-o de un asemenea obiect de lux, bun numai când îți merge bine, ci am considerat-o și ne-am străduit să facem dintr'ânsa un factor de cultură creștinească, un izvor de întărire și îmbogățire sufletească pe seama preoțimei noastre. Tocmai din cauza aceasta ținem că ea este necesară mai ales astăzi, când răsboiul s'a făcut mai simțit și pentru noi,

apropiindu-se mai mult de hotarele țării noastre și sporindu-i-se din ce în ce poverile.

Prin ce să suportăm aceste poveri?

Un scriitor german a zis, că în aceste zile de răsboi mai ales doi factori au cuvântul: ***armata și religiunea.*** *Armata e necesară ca forță materială pentru apărarea granițelor țării, religiunea e necesară pentru mobilizarea tuturor* ***forțelor morale,*** *prin cari să biruim sarcinele, suferințele și jertfele ce se impun atât ostașilor dela fronturi, cât și nouă, celor din dosul fronturilor. Acum e timpul să arătăm, cât de mare ni-e credința, cum știm să ne rugăm și cât de puternică ni-e nădejdea! O, de s'ar potrivì și la noi cuvintele ce le-a scris apostolul neamurilor către creștinii din Corint: «pentru aceea nu slăbim; ci de s'ar și stricà omul nostru cel din afară, dar* ***cel dinlăuntru se înnoește din zi în zi*** *» (II. Cor. 4, 16)! Căci într'adevăr, acel popor va câștigà cea mai mare biruință din acest răsboi, care va aveà eroismul moral să iasă cu sufletul înnoit.*

In acest duh de înnoire sufletească a poporului nostru vom scrie această revistă. Ca și apostolul «având acelaș duh al credinței, precum este scris: crezut-am, pentru aceea am și grăit; ***și noi credem, pentru aceea și grăim*** *» (II. Cor. 4, 13).*

Dr. N. Bălan.

Câteva momente din lupta pentru episcop românesc la Arad.

Am văzut, cum mitropolitul din Carloviţ se provoacă la privilegiile ierarhiei sârbeşti, iar cancelaria aulică precizează şi mai hotărît bazele acestor privilegii şi se face interpretul stăruitor al dorinţelor sârbeşti înaintea tronului respingând rugările Românilor ca lipsite de baze legale. Stăruinţele repeţite ale Românilor cancelaria le întimpină cu aceiaşi observaţie imutabilă. Toţi credincioşii gr.-ort., Români şi Sârbi deopotrivă, sunt supuşi bisericeşte mitropolitului din Carloviţ, a cărui privilegii sunt normate în «Rescriptum Declaratorium» Acolo se zice în § 21, că episcop se poate întărì numai dacă e ales, iar alege se poate numai în sinodul electoral din Carloviţ. Esceptie face numai mutarea episcopilor dela o dieceză la alta, care se face fără sinod cu putere regească. Acesta e *tot* adevărul. Celelalte: plângerile Românilor că păstorirea acelor stăpâni, prin rescriptul de privilegiare, ai turmei române e, prin abuz, o vecinică ameninţare a vieţii lor, că propunerile mitropolitului pentru episcopia ce trebue întregită acum nu le îmbie nici o rază de nădejde, — sunt exageraţii şi afirmări nebazate. Nici un cuvânt nu vădeşde că ar fi bănuit cel puţin rănile sociale grele, cari cereau lecuire sau cel puţin căutare prin glasul acelor afirmaţii şi «exagerări». E caşicum ai spune unui bătut de soarte care nu ştie cum să-şi cuprindă multele nenorociri în cuvinte, cari îţi par nefireşti, pentrucă n'ai gustat nici odată din amarul vieţii lui: — «La ce atâta vorbă fără nici un rost? Lucrul e clar şi foarte simplu; dreptatea e unul dintre beneficiile privilegiaţilor, ei o pot apelà; partea asupritului e tăcerea».

Să cităm câteva amănunte. La recursul lui Vulcan, cancelaria observă: «Că episcopul Putnic, cel propus atât de mitropolitul din Carloviţ cât şi de această cancelarie cu aprobarea consiliului de răsboiu, pentru dieceza Aradului, dă mai mult pe domnul decât pe episcopul şi îi plac mai mult distracţiile decât împlinirea datorinţelor oficioase, despre aceasta cancelaria nu are nici o cunoştinţă, şi nici numitul episcop sau naţia română nu aduce oarecare date din cari să reiasă cu câtăva probabilitate cele spuse. Dimpotrivă trebue să conchidem.. că mitropolitul îl cunoaşte bine pe Putnic şi, nu l-ar fi propus dacă erà un astfel de om. Că e Român, aceasta o dovedeşte Rhédey (care mai dovedeà în acelaş raport că Manuilovici e Român şi Bolici Croat, pentruca pe urmă să nu mai vorbească de cel dintâi iar pe celalalt să-l facă Sârb), şi mitropolitul (care zice: «Românii cred că [Putnic] e Român»). Dacă însă voinţa M. Sale e să fie episcopul dela Arad «nu numai cunoscător al limbei române ci Român de origine» părerea cancelariei e conchemarea sinodului electoral. (O modalitate aceasta care însemnà pentru Români cât şi numirea ori-cărui strein.) Iar dorinţa Românilor ca M. Sa să numească episcop dintre candidaţii propuşi de ei nu se poate admite, pentrucă e împotriva privilegiilor sârbeşti, iar dacă totuşi, din alte consideraţii s'ar face «această noutate ar produce atât la arhiepiscopii cât şi la episcopii şi poporul Sârbilor gr.-ort. o sensaţiune ingrată».

Cu atât mai puţin poate recomandà cancelaria pe un mirean — cum e Nicoară — de episcop şi folosirea venitelor scaunului vacant pentru scopuri şcolare, fiind altcum normată în numitul rescript.[1]

[1] Arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, an. 1815, Nr. 14,212.

La rugarea deputaţilor Nicoară şi Şerb, cancelaria observă: Celea afirmate în punctul 1 şi 2 «par arbitrare şi exagerate». Nici un document nu le confirmă. Mai ales episcopul nu de mult decedat n'a împedecat nici într'un chip cultura românească. Dimpotrivă toate şcolile stau deschise deopotrivă tinerimei sârbeşti şi române. Episcopii sârbi nici nu-i împiedecă şi nici nu-i pot oprì de a se validità şi de a ocupà şi ei slujbe înalte bisericeşti.[1] Când apoi Propunerile directorului gimnazial Al. Mandik aduc, din altă parte, aceleaşi afirmaţii, cancelaria le pune «ad acta», pentrucă referitor la cele mai multe din acele propuneri s'au făcut — în urma petiţiei Românilor — paşii necesari la curte, iar restul e deocamdată irealizabil.[2]

Cu aceste păreri ale cercurilor conducătoare se găseşte în faţă cauza Românilor şi reprezentanţii ei la Viena. Succesul intervenirilor lor se reduce la aceea că împăratul nu a satisfăcut rugarea mitropolitului, recomandată de cancelarie în 16 Octomvrie 1815, în care cereà primirea lui Putnic de episcop şi întărirea lui Brancovici — pe care îl şi trimisese în dieceză, de administrator până la instalarea episcopului. Prin ordinul din 15 Decemvrie 1815 împăratul porunceşte cancelariei scoaterea lui Brancovici şi numirea altuia, ca să ştie româneşte. Mitropolitul, provocat să propună pe altul, se căieşte că nu mai are nici între episcopii nicì între arhimandriţii lui alt om potrivit pentru administrarea acestei dieceze decât numai pe Putnic, se roagă stăruitor şi în ton umilit să-l mute pe acesta la Arad, şi să permită conchemarea sinodului pentru dieceza Pacraţului care va rămâneà vacantă. Dacă însă nu-i vor satisface

[1] *Ibidem.* Nr. 15,052.
[2] *Ibidem.* an. 1816, Nr. 3973.

nici acum cererea, atunci — continuă în alt ton mitropolitul — el nu are altul pe cine să propună, decât doară să-i spună apoi ei (adecă consiliul locotenenţial care i-a comunicat provocarea) de unde să ia alt om pentru acel loc. Deastădată apucăturile insinuante ale mitropolitului n'au umblat cu succes. Cancelaria îi răspunde scurt şi aspru că afacerea numirei de episcop e înaintată împăratului şi n'a venit încă nici o rezoluţie; până atunci trebue alt administrator; să propună.[1] Mitropolitul propune îndată 3 candidaţi, în locul prim pe Bolici; împăratul îl numeşte administrator în 4 Aprilie 1816.[2]

In lupta pentru numirea definitivă de episcop însă deputaţia n'a avut decât succes parţial şi trecător. Au împedecat numirea lui Putnic dar n'au putut înduplecà pe împăratul să le permită — împotriva privilegiilor sârbeşti — *lor* candidarea. După îndelungată cumpănire a lucrurilor M. Sa dă — în 7 Martie 1816 — raportului cancelariei din 5 Octomvrie 1815, această rezoluţie: «Vreau să concheme pentru alegerea de episcop la Arad, obicinuitul sinod». Cancelaria aulică să se puie în înţelegere cu consiliul de răsboiu, iar comisarului regesc, care va fi numit, să i-se deà acea instrucţie secretă, ca să caute în tot chipul a exoperà candidarea mai multor bărbaţi din naţiunea românească, vrednici de această demnitate.[3]

Hotărîrea împăratului deschide ierarhiei calea spre izbânda sigură, iar între Români produce neîncredere şi şi disenziune. Vulcan erà de părerea ca Românii să nu ia parte la sinod; «.... nu numai la Ambruşu aicea

[1] Arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, an. 1816, Nr. 494.
[2] *Ibidem*. an. 1816, Nr. 3133 şi 4998.
[3] *Ibidem*. an. 1816, Nr. 3496.

le-am zis să nu meargă, ci şi la vre-o câţiva protopopi, cari m'au fost întrebat despre rândul deputăţiei le-am scris, că n'au ce trimite deputaţie la Sinod», scrie el lui Ţichindeal. Lui Nicoară încă îi scrie la Viena şi îl roagă să vină acasă, căci şi aşa nu mai are acum ce isprăvì acolo ci ar puteà strică numai. Părerea lui Vulcan erà cea mai consecventă. Odată ce cererea lor, cu care au pornit lupta, anume candidarea din partea diecezei şi oprirea sinodului dela această candidare nu a fost încuviinţată, ce să mai caute deputaţii români în sinodul a cărui hotărîre la alegere nu o puteau influinţà, şi unde ei trebuiau să ajungă la dispoziţia mitropolitului şi a episcopilor lui? Moise Nicoară însă — e foarte probabil că aveà cunoştinţă despre instrucţia secretă a împăratului şi legà mari nădejdi de ea — aveà altă părere[1]; rămâne acolo şi intervine la împăratul ca să poată trimite şi Românii diecezei Aradului o deputaţie la sinod. Numai aşa ne putem explicà întrebarea ce o adresează împăratul cancelarului Erdődy, dacă Sârbii au de fapt dreptul — pe care îl cer acum şi Românii — de a trimite deputaţi la sinodul electoral, şi de ce să nu se dea şi Românilor?[2] Nicoară a primit ce doreà. Se întoarce acasă şi deputaţia se constitue; nu ştim însă câţi şi cine vor fi fost, probabil însă nici el nici Ţichindeal pentrucă el erà întâiul candidat iar Ţichindeal, care de câtăva vreme participà numai departe la luptă, aveà de sigur puţină încredere şi va fi înclinat mai mult cătră părerea lui Vulcan.

Impăratul a fixat deschiderea sinodului pe ziua de 10 Iunie 1816. De comisar cancelaria aulică propune, cu aprobarea consiliului de răsboiu, pe generalul co-

---

[1] Iosif Vulcan *Dimitrie Ţichindeal*, Bucureşti 1893, p. 101, adnexa XXVI.
[2] Arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, a. 1816, Nr. 5863.

mandant al trupelor de graniţă din Slavonia şi Sirmiu, locotenent-mareşalul baron Siegenthal. M. Sa îl numeşte şi îi încredinţează instrucţia secretă, ca să stăruiască cu toate mijloacele pentru candidarea şi sprijinirea Românilor. Românii şi-au pus probabil toată nădejdea în sprijinul comisarului; ce ar fi putut aşteptà dela sinod altcum? Acesta însă a compromis încredinţarea ce i-se făcuse şi cu dânsa şi cauza Românilor, câtă se mai ţineà încă.

In 10 Iunie, ziua prefiptă pentru deschiderea sinodului, Siegenthal se duce, cu observarea minuţioasă a formalităţilor obicinuite: în trăsura cu 6 cai, încunjurat de călăreţi «Lichtenstein» în sunet de clopote şi bubuit de treascuri, la locul alegerii, unde se aşează «cu capul acoperit» sub baldahinul pregătit pe seama lui. De aci ţine o alocuţie către sinod, la care răspunde mitropolitul şi urmează cetirea rescriptului regesc. Acum comisarul ţine a doua vorbire către sinod; fixează începerea desbaterilor pe ziua următoare, şi descopere cu ocazia aceasta, înaintea tuturora, îndrumările încredinţate lui ca «instrucţie secretă» din partea împăratului. Sinodul se împrăştie apoi.

Ziua aceea — de cumva n'a ştiut de mai înainte «secretul» — mitropolitul a avut destulă vreme să se sfătuiască asupra atitudinei ce va aveà să observe sinodul în zilele următoare, care a şi fost de o unitate admirabilă de acţiune. Abstrăgând dela scopul puţin laudabil al silinţelor lor şi de forma totdeauna de o demnitate problematică în care îşi îmbrăcau aceşti oameni şi în special mitropolitul atât rugămintele cât şi protestările, sinodul acesta e un model pentru înţelegerea lăuntrică deplină cu care se poate validità o voinţă chiar şi în marginile unei constituţii bisericeşti

mai şubrede anihilând ingerinţele streine. Desbaterile ni se prezintă, în protocolul sinodului, precum urmează:

In 11 Iunie, îndată după deschiderea sinodului «se ia în desbatere serioasă» dorinţa împăratutui de a se alege episcop din sinul clerului românesc, şi se ajunge la aceste concluzii: Suprema bucurie a sinodului a fost întotdeauna, să poată împlinì cu acurateţă dorinţele M. Sale, totastfel şi acuma. E însă firm convins de astădată că intenţia M. Sale nu e alegerea unui episcop care să împlinească o singură condiţie: aceea de a se fi născut Român, ci să întrunească totodată şi însuşiri intelectuale precum şi celea canonice impuse acestei demnităţi. Desigur ar răstălmăcì intenţia M. Sale şi înţelesul rescriptului regesc din 1779, acela care nu le-ar pretinde. De ele s'a ţinut seamă în trecut mai mult decât de orice consideraţii naţionale, încât dupăcum dovedeşte experienţa trecutului s'au ales adesea Români de naştere şi pentru dieceze cu poporaţia sârbească». Apoi sinodul s'a convins că între Românii din ţara aceasta de fapt (wirklich) nu există nici un singur om care, abstrăgând dela aceea că s'a născut Român, să merite în privinţa cunoştinţelor şi a însuşirilor lui de a fi luat în considerare pentru demnitatea episcopală.

Intre cei lăudaţi din partea Românilor de capabili — continuă protocolul — este un anume Moise Nicoară, directorul şcolar Mihuţ, apoi doi protopopi: Şt. Atanasievici dela Lugoj şi I. Tomici dela Caransebeş. Dar trebue să cumpănim că primii doi sunt laici cari, întrebare că vor puteà trece examenul canonic, ca să fie recunoscuţi vrednici şi numai de treapta diaconatului; aceştia deci nu se pot luà de loc în considerare. Cât priveşte pe cei doi din urmă, aceştia au însuşiri pentru de a puteà stà în fruntea unui protopopiat, dar le lip-

sește orice cultură mai înaltă și n'au nici acel grad ierarhic, la care se pregătește cineva pentru episcopie; iar a sări peste acestea nu permite disciplina bisericească. Ei înșiși, conștii de însușirile lor restrinse, au făcut declarații înaintea sinodului diecezan, asigurându-l că nu se cred capabili și vrednici de această demnitate înaltă și nici nu știu cum au ajuns în astfel de candidări.

Că Românii au recurs la mijlocul de a propune laici, e o abnormitate care n'a obvenit de 1000 de ani nici la Greci, nici la latini și dovedește lipsa totală de candidați serioși din neamul lor. Aceasta au recunoscut-o chiar și deputații Românilor, cari au ajuns în perplexitate când li s'a cerut să numească un om după pofta lor, și s'au restrins la unul singur: Nistor Ioanovici, egumenul mănăstirii «Bessenovo», un Român născut în Transilvania.

Sinodul electoral mai are însă cunoștință și despre aceea, că pentru ivirea și promovarea acestei idei în poporul român dela Arad, episcopul gr-cat. dela Orade își are partea lui. Cu sentimentul celei mai profunde dureri ei lasă la aprecierea M. Sale dacă aceste lucruri nu pot da ansă la gânduri și bănuieli că există anumite intenții suspecte (bedenkliche Absichten) față cu această religie.

Pe urmă dieceza Aradului nu constă numai din Români; sunt și Sârbi acolo cari, deși în număr mai mic, au totuș dreptul să ceară de a nu fi lăsați în afară de orice atenție. Favorizarea exclusivă a Românilor ar produce agitații cu aceeaș tendință în celelalte dieceze mixte și urmări, ne mai auzite, împotriva disciplinei bisericești cari ar aduce biserica într'o alternativă critică. Pretențiile neobicinuite ale Românilor vatămă atât constituția și disciplina bisericească cât și beneficiile privilegiilor lor. Sinodul are deplină încredere în iubirea de

dreptate a M. Sale, care nu va admite tentative de acest fel. Dorința M. Sale, adusă la cunoștința sinodului, nu poate aveà alt scop decât de a promovà pentru dieceza Aradului alegerea «unui episcop vrednic, care să cunoască limba precum și trebuințele și împrejurările de vieață ale turmei creștine de acolo». Pe baza informațiilor exacte pe cari le are despre toate acestea, sinodul găsește că numai Iosif Putnic, episcopul Pacrațului întrunește însușirile cari se cer acolo «mai ales pentru educația mai bună a clerului și poporului românesc». De aceea sinodul acesta, pătruns de fidelitate și de ascultare cătră împărat și de cel mai sfânt zel pentru religie și pentru poporul care cere episcop, se pleacă înaintea M. Sale «cu umilință și cu evlavie ca în fața tronului lui Dumnezeu și-l imploară pe tot ce-i sfânt și scump, să-și plece inima acestei dorințe atât de îndreptățite și conforme constituției bisericești și canoanelor» și să încuviințeze mutarea lui Putnic la Arad. Singur numai în chipul acesta se poate împlinì dorința M. Sale care vrea binele bisericei și mulțămirea poporului în dieceză.

Cu toate că sinodul are cea mai firmă speranță că M. Sa va încuviințà dorința unanimă și atunci alegerea de episcop s'ar face pentru dieceza Pacrațului și nu (cum poruncise împăratul) pentru Arad, sinodul nu vreà să încalce porunca prea înaltă și purcede la alegerea de episcop pentru dieceza Aradului.

Mitropolitul propune următorii candidați parte Români, parte cunoscători ai limbei române: 1. Procopiu Bolici. 2. Sinesius Radivoievici, arhimandrit în «Meszit». 3. Isaia Bălășescul, arhimandrit la mănăstirea bucovineană Dragomirna și 4. Nistor Ioanovici, egumenul mănăstirei Beseneului, dintre cari cei doi din urmă sunt Români. Sinodul însă excepționează numai decât pe

amândoi, spunând că din punct de vedere canonic nu e admisibilă alegerea lor de episcopi şi să miră cum de au ajuns între candidaţi. Atunci mitropolitul se scoală şi declară că i-a propus numai ca se satisfacă dorinţa M. Sale de a candidà cât mai mulţi Români, încolo e de o părere cu sinodul. De altcum Bălăşescul e de lipsă şi în Bucovina, lângă episcopul bătrân şi neputincios, iar Nistor Ioanovici — deşì nu i se poate negà caracterul lui de călugăr «bun, pacinic (still) [1] şi evlavios» şi educaţia lui cari toate l-au îndemnat pe mitropolitul să-l prefere în 1810, cu ocazia alegerii de episcop pentru Transilvania candidaţilor mulţi, numai preoţi lumeni — cu tot caracterul lui moral bun nu are nici o cunoştinţă în conducerea afacerilor administrative şi nu se poate pune în paralelă cu Putnic, mai ales pentru dieceza Aradului cu trebuinţe atât de multilaterale.

Sinodul declară că nu poate luà asupră-şi răspunderea de a fi dat prea multă atenţie unui om care nu corespunde cumsecade intenţiunilor M. Sale, scopului bisericii şi aşteptărilor poporului român. Mai ales dupăce şi mitropolitul a declarat că l-a propus numai pentru ca să îndeplinească exact îndrumarea de a candidà cât mai mulţi Români şi ca să mulţămească şi pe deputaţii români «cari însă după ce l-au văzut şi au vorbit cu el, par a nu fi găsit într'ânsul aceea ce-şi promiteau înainte de a-l cunoaşte».

Voturile episcopilor — şi a celor absenţi, prin delegaţi — au fost unanim pentru Radivoievici [2] Sinodul

[1] Rhédey spuneà dimpotrivă, că e «foarte neastâmpărat».

[2] Cu toate acestea protocolul zice că alegerea s'a făcut «cu majoritate de voturi». Episcopii cari au votat sunt: Stefan Avacumovici (Timişoara), Petru Ioanovici Vidac (Vârşeţ), Ghedeon Petrovici (Baci), Iosif Putnic (Pacraţ). — Dionisie Popovici (Buda) şi Moise Miocovici (Karlstadt) prin delegaţi. v. arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, anul 1816, Nr. 9070.

se termină în 18 Iunie. Mitropolitul trimite îndată comisarului, alături de copia nemțească a protocolului luat în sârbește, o scrisoare în care îl încunoștiințează că și-a dat toată silința, dar a fost imposibil de a împlinì dorința împăratului. Ca să asculte «verbal» de îndrumarea primită, a făcut alegerea pentru Arad, dar comisarul să intervină pentru mutarea lui Putnic și confirmarea alegerii cașicum s'ar fi făcut pentru dieceza Pacrațului. Aceeaș rugare o prezintă într'o scrisoare mai lungă, împăratului.

Deputația românească la acest sinod a avut deci rolul ingrat de a azistà la exercițiile de logică perfidă ale mitropolitului care erà acum la largul lui. Desvălirea intențiilor lor, sprijinite pe ajutorul împăratului, prin enunțarea publică a instrucției secrete din partea comisarului, i-a dat pradă ironiilor sârbești. Retragerea nu mai erà cu putință și au trebuit astfel să asculte cum se pervertesc intențiile împăratului și dorințele lor și cum râde sinodul de toate alergările lor pe la Viena. Ne putem închipuì că nu s'au întors cu multă voie bună și vestea a stârnit mâhnire în toate părțile. Moise Nicoară însă fierbeà de năcaz. Văzând că s'a dărâmat tot ce au clădit până acì și se vor trezì azi mâne cu episcop sârbesc dacă nu pornesc repede o nouă acțiune puternică, el cutrieră în câteva săptămâni satele și culegând datele necesare înaintează împăratului, în 16 Iulie 1816, un recurs straşnic. Ne înfățișează nedreptățile, abuzurile și calamitățile de cari suferea biata dieceză din cauza ierarhiei, înșirând, în 57 de puncte, o sumedenie de cazuri concrete. Tabloul e deplorabil.

Intre cele următoare mă voiu silì a înfățișà dorințele cuprinse în acest recurs al Românilor arădani, culegând și o seamă de întâmplări mai caracteristice pentru starea în care se găseà dieceza.

Motivele, — începe Moise Nicoară, — pentru cari nu încetăm a cere M. Voastre episcop Român de neam şi cu inima românească sunt următoarele: Experienţa tristă ne-a învăţat, că sub episcopii sârbi poporul românesc nu poate ajunge la acea cultură care lămureşte sufletul neamurilor şi le umple vieaţa de binecuvântări. Cauza e lipsa totală de cultură la însuşi clerul românesc. Intre acesta şi turma pe care o păstoreşte, abstrăgând dela însuşirea mehanică a ritualului, de obiceiu nu există deosebire. Poporeanul înzadar caută la preotul său mângăiere în cele religioase sau îndreptare în cele lumeşti. Aceasta se trage de acolo că clerul sârbesc superior se sileşte din toate puterile să ţină preoţimea românească în cea mai neagră ignoranţă şi să împedece orice licărire de cultură românească pentruca acest popor să rămână o turmă neputincioasă pusă la dispoziţia lor, iar cât se poate să-i contopească în poporul sârbesc.

In ajutorul lor a mai venit şi acea împrejurare că neamul românesc în vitregia vremurilor şi-a pierdut uzul literilor străbune latineşti şi a acceptat pe cele cirilice; tot astfel limba românească a trebuit să facă loc, în biserică, celei sârbeşti şi aşa ni-au găsit Sârbii când au sosit la sfârşitul veacului XVII-lea cu patriarhul cerând privilegii. Limba românească a început, într'aceea, mai ales dela mijlocul veacului trecut, să-şi recâştige drepturile ei în biserică pretutindeni. Numai Sârbii se opun din toate puterile şi impun serviciul divin în limba sârbească chiar şi în comune curat româneşti unde nu se găsesc decât 4—5 familii sârbeşti cari nici ei n'o mai înţeleg. Pe toţi aceştia ei îi prezintă apoi, pentru ridicarea vazei ierarhiei lor, drept Sârbi.

Pentruca nu cumva binecuvântarea culturii să se coboare şi asupra Românilor, ei deschid funcţiile bise-

riceşti mai înalte şi alte izvoară de cultură, numai celor cari îşi lapădă limba, altcum nu. De aci şi mania lor de a sârbizà numele. Pentru cultura clerului însă nu poartă nici o grijă. Sfinţesc, fără vre-o considerare la însuşirile morale, oameni lipsiţi de inteligenţă şi de pregătire, de aceia cari nu ştiu nici cetì nici scrie, cari ştiu de rost o singură evangelie şi o zic aceasta (ca «Tatăl nostru») la toate sărbătorile; vecerniile şi slujbele patruzecimilor nu le ţin căci nu le ştiu. Singura înţelepciune pe care o poate auzì poporul dela aceştia constă în cea mai strictă observare a posturilor, din care a rezultat atâta rătăcire, încât sunt firm convinşi că prin aceasta se pot răscumpărà toate păcatele făcute şi chiar crimele pe cari le vor face. Preoţii aceştia se dedau la beţii prin crâşme împreună cu poporenii fără nici o ruşine şi devin apoi părtaşi în furturi şi alte scandaluri; pentrucă sunt cei mai mulţi oameni cari se îmbulzesc la statul preoţesc numai ca să capete scutire de dare şi de miliţie, încolo nu-s de nici un folos nimănui.

Nici nu se poate, să fie altfel dacă superiorii sârbi împiedecă din motivele numite cultura iar unii dintre ei fac pe lângă aceasta negoţ neruşinat cu sfinţirea şi cu parohiile. «Toate sunt acelora de vândut, toate le ofer pentru bani şi celor ce dau mai mult». Fără nici o considerare la merite şi însuşiri se sfinţesc unii netrebnici moraliceşte, alţii fără cunoştinţe, alţii sub etatea canonică, şi chiar înainte de 17 ani. Pe unii atâta i-a stors de bani încât au ajuns la sapă de lemn. Femeia unui capelan care a fost admisă în şedinţa consistorului prezidată de episcop, unde se pertractà afacerea parohiei bărbatului ei, a erupt în plâns strigând cât o luà gura în prezenţa tuturora: «Vai de mine, săraca de mine! unde-s galbenii mei! unde-mi sunt «imperialii» pe cari

i-am strâns cu mare sudoare şi cheltuială! cine mi-i va mai da mie înapoi?»

Dela protopopul din Butin (Butyinensi) a primit episcopul 14,000 floreni pentru denumire şi a respins pe preotul Horga, care a fost în tot clerul unul din cei mai distinşi şi moraliceşte şi intelectualiceşte. Dela un preot a primit 360 fl. pentru singhelie, dar nu i-a dat-o şi acuma acela n'are cu ce-şi hrănì copii.

Arhimandritul Moise Emanuilovici a primit dela preotul din Mişca pentru consfinţire 100 fl. peste taxa obicinuită. După sfinţire i-a mai luat o sută când apoi a intervenit Elisabeta Putnic[1] de i-a dat înapoi. Pe capelanul Gavrilă Lazar — erà om sărac acesta — n'a vrut să-l sfinţească până nu-i dă 60 fl. După ce i-a primit, a mai cerut 5. Bietul om n'avea decât 9 fl. I-a scos ca să deà 5 arhimandritului. Acesta când a văzut 9 zloţi i-a smuls pe toţi din mâna omului şi l-a lăsat fără nici un creiţar. Dar nici atunci nu l-a lăsat până n'a mai scos dela el 1 «imperial» în bucate. Pe altul dupăce i-a plătit de 2 ori taxa şi veneà acum la biserică să-l sfinţească, văzând că nu mai are bani l-a luat la palme şi l-a prins de păr. Pe tinerii cari veneau de departe la Arad să se sfinţească îi caută de bani şi-i desbracă în aula episcopală şi reţinându-le vestmintele îi trimite după bani, încât trebuie să iasă ca vai de ei de acolo. La cari nu găseşte bani îi bate. Ni se înşiră mai multe cazuri de acestea. Unul a ieşit desbrăcat şi plin de sânge din aula episcopală.

Unul a trebuit să taie lemne în aula episcopului 4 săptămâni, apoi l-au trimes acasă după bani. S'a întors; i-au luat banii — 150 fl. — şi când n'a mai avut iar

[1] Poate aceasta e mama episcopului Putnic despre care ni se spune (Tribuna 1908 Nr. 2.) că erà Româncă.

l-au trimis acasă. Pentru o parohie s'a dat singhelie la 2 deodată. Pe amândoi i-au ruinat cu spesele. Unul disperat de atâta alergătură şi de cheltuiala care l-a răpus îndrăsnì să-i zică: «Domnule, acolo mă aduci că aşa cum mă vezi aici, cu opincile astea rupte, mă duc la împăratul». Manuilovici îi răspunde, râzând: «Ce? da ştii tu unde şede împăratul? tu nu ştii că acolo numai dacă vrem noi, poţi merge».

Dar brutalitatea cu care se poartă faţă de preoţi întrece toată închipuirea, pare că anume ar vrea să stârpească într'ânşii tot simţul omenesc. Diaconul din Cuvin a fost aruncat la Arad în temniţă, S'a rugat de episcop să-l scoată şi să-l încuie airea că-l omoară aerul înăduşitor. Nu l-au ascultat şi l-au găsit pe urmă asfixiat. Ca să nu-i denunţe sfinţesc pe fratele celui mort — un om cunoscut pentru furturi şi destrăbălări — preot, iar pe un jidan, Rubinovits (îşi ziceà şi el după moda sârbo-pravoslavnică) care a luat de nevastă văduva rămasă cu 5 copii pe drumuri şi s'a încreştinat încă îl fac, pentru bani, popă şi îi dau parohie.

Episcopul îşi făceà servitorii şi birjarii preoţi. Cine serveà episcopului fără plată, tăind unii lemne, grijind alţii caii, aveà merite şi perspective de a fi sfinţit preot. Unii dintre aceştia tot mai erau oameni de treabă, alţii însă purtau chiar acolo în reşedinţa episcopului, o vieaţă scandaloasă. Felul acesta de a se ajutà la nevoile gospodăriei l-au imitat apoi şi unii protopopi, plătind servicii gratuite cu recomandaţii la parohie. Urmarea acestui abuz e sporirea peste măsură a numărului preoţilor, cari ajung astfel nu sfătuitori necesari şi căutaţi ci o povară a satelor.

Un caz mai recent arată şi mai bine nunumai purtarea brutală dar şi intenţiile perfide ale clerului sârbesc

față de Români. Brancovici, dupăce venise la Arad ca administrator, trimite pe Manuilovici să facă cercetare în parohia Zarand, aproape de Arad, sub cuvânt că sunt neorândueli cari ar trebuì îndreptate. Scopul adevărat al comisiei acesteia neobicinuite — căci nu se mai pomenise ca «păstorii» cei mari să fi cercetat vre-o parohie — erà cu totul altul și anume: să caute împotriva preotului de acolo Ioan Șerbu Popovici, care îndrăsnise să meargă la Viena ca deputat pentru a cere episcop românesc, motive de a-l puteà suspendà.

Manuilovici sosì pe la vecernie. Trimise îndată să cheme pe fruntașii satului și pe preoți, apoi îi închide fără a le spune ceva în cămări diferite și pune slugile sale să păzească ușile. I-a silit apoi, unul câte unul, să mărturisească și să joare lucruri scandaloase despre preotul Șerbu. Pe cine nu voià să joare îl escomunicà. Și aceasta a ținut până după miezul nopții, încât îi ametise pe toți. De aci se duse la locuința unui preot, pe care îl trimisese la casa satului cu alte afaceri, cercând să smulgă dela femeia bolnavă a acestuia învinuiri împotriva lui Șerbu. Când aceasta, speriată, îndrăsnește a spune că nu știe nimic de astfel de lucruri, Manuilovici o blastămă între înjurături brutale.

Fratele lui, protopop la Orade, într'o vreme administrà el singur 7 protopopiate, până ce în 1812 comunitatea bisericească din Orade a făcut remostrație la arhiepiscopul; acuma sunt în 4 dintre protopopiate alți administratori. Aceștia însă sunt numai niște satrapi ai celui din Orade și mijlocitori ai negoțurilor lui. Ca președinte al filialei consistoriale din Orade, constătătoare din 7 asesori, plățile acestora le reține el. Salarul său îl primește dela episcop, în felul acela că i-a cedat sidoxia din protopopiatul lui. Când se întâmplă de nu

pot plătì preoţii la vreme îi întemniţează, îi maltratează şi le ea cărţile bisericeşti. Pe tinerii cari fac examenul de preoţie la consistorul din Orade, îi exploatează întâi el, pentru examen, apoi îi trimite la Arad, unde urmează manoperele de sfinţire ale frate-său.

Mănăstirea Sf.-lui Simion unde erà mai înainte reşedinţa episcopului, a fost ridicată numai din lucrul cu palma, din cărăturile şi cu spesele preoţimii la anul 1783, sub episcopul Pahomie. Cât a trăit acesta preoţii au contribuit an de an cu 12 florini. Episcopul Avacumovici a ruinat cu totul mănăstirea şi a vândut pe bani lucrurile ce se ţineau de dânsa. Clopotele din turnul mănăstirii le-a vândut bisericii episcopale din Arad pentru bani din fondul episcopal. Locuitorii satului învecinat mănăstirii au rămas însă fără nici o îngrijire spirituală, încât s'a întâmplat de au murit oameni fără de a fi provăzuţi cu sf. taine.

Cât de mult duşmănesc limba românească se vede din aceste exemple: Administratorul Brancovici opreşte de a se cântà ceva româneşte în biserica episcopală. Dupăce a fost destituit Manuilovici, opreşte obiceiul vechiu de a se cetì evangelia în limba românească. Preotul Novac, care a îndrăsnit să cetească psalmii — după obiceiul de până aci — româneşte, abia a scăpat de temniţă. Pentru o singură vorbă spusă româneşte a înjurat pe preparanzi în decursul serviciului divin, producând scandal mare în biserică, iar pe un elev dela gimnaziul de acolo, pentrucă a zis: «mărire Tatălui... etc.», la sfârşitul unei rugăciuni, româneşte, l-a pălmuit. Tot astfel cu ocazia înmormântării lui Avacumovici, când venise mulţime de preoţi români la Arad, pedagogii au fost opriţi de a cântà ceva româneşte cu ameninţarea că vor fi eliminaţi.

Duşmănia contra neamului românesc o vădeşte şi persecutarea celor cari au sprijinit cererea pentru episcop românesc. Aceasta e cauza că au destituit pe protopopul din Zarand I. Şerb-Popovici, care e încă şi acum în Viena ca deputat. Directorul districtului dela Orade I. Püspöky, mergând tot ca deputat la Viena, s'a întâlnit în Buda cu inspectorul Nestorovici. Acesta i-a poruncit sub alte motive să se întoarcă numai decât acasă. L-a dojenit că fac cel mai mare abuz apelând în contra ierarhiei la împăratul. Mitropolitul e capul bisericei, la el să se plângă şi încercă să întoarcă deputaţia dela Buda la Carloviţ. Protopopul Orăzii — nu însă cu de la sine autoritate — a oprit nunumai pe preoţi dela semnarea petiţiei, ci chiar şi pe membri din consistor, cărora le-a poruncit ca să arunce în temniţă pe cine va venì să iscălească. Protopopul Aradului speria poporul că prin numita petiţie se dau uniţi şi zise cu o astfel de ocaziune, caşicum ar fi cuvintele M. Sale, către mitropolitul: «Românii vreau episcop românesc? bine! eu voiu porunci episcopului unit dela Orade să le numească unul». Au încercat şi aceia să câştige cu mijloace neiertate iscălituri pentru o contra-petiţie în care cereau pe adminstratorul Brancovici de episcop.

Duşmănia împotriva culturii româneşti o arată şi ura lor împotriva institutului pedagogic dela Arad. Tinerilor trecuţi prin acest institut le scornesc nume de oameni cu principii primejdioase, duşmane religiei.[1] De acea mulţi preoţi se tem a merge la acele şcoli şi la profesorii lor. Colectele făcute în comunităţile bisericeşti pentru şcoala pedagogică le primeau la episcopie cu înfruntări ori nu le primeàu de loc. Un protopop a trebuit să ţină doi ani la sine suma de 572 fl. strânsă

[1] Recunoaştem tactica observată în contra lui Ţichindeal.

dela învăţători (cari dedeau $^1/_{10}$ din salarul lor pentru pedagogie) pentru că deşi a umblat pe la toţi la episcopie n'a vrut nimeni să o primească. In Manoilovici — minune! — se trezi cu o astfel de ocaziune — mila. «Ce năcăjiţi atâta pe săracii oamenii aceştia cu această colecţie?» zise el. Chiar Nestorovici se exprimă odată indignat către profesori: «De ce primiţi atâţa tineri în şcoală; cui folosoşte aceasta?» şi — pentrucă erau săraci şi fără carte — zicea că sunt vagabunzi cari se îmbulzesc aci ca să scape de miliţie. Profesorilor, cari servesc de 4 ani cu zel şi pricepere, n'a vrut să le dea nici până azi confirmarea; (cu escepţia lui Mihuţ care a primit-o acum) iar aceştia sunt foarte îngrijaţi şi nesiguri de viitorul lor.

In 1812 un cetăţean din Arad, Ghiura (Gyura) Hornoi, a oferit un edificiu încăpător şi potrivit situat la loc sănătos, pentru şcoala pedagogică. Nestorovici a refuzat această ofertă gratuită pe motiv că Sava Arsici a promis zidirea unor clădiri mari şi dotarea lor cu domenii, pentru totdeauna. Pentru această marinimie M. Sa a nobilat pe Arsici. Dar nici un semn nu arată până acuma că promisiunea făcută se va şi împlini oarecând iar, profesorii şi elevii — foarte numeroşi — ai institutului îşi primejduesc sănătatea într'un edificiu care — după cum afirmă şi relaţia medicului către Nestorovici — e primejdios sănătăţii şi în urma situaţiei şi în urma construcţiei lui. Nu era nici o cauză de-a nu primi ofertul lui Hornoi. Profesorii au şi argumentat lui Nestorovici — lucrul care se explică dela sine că astfel câştigă şi fondul şcolar; pentrucă profesorii ar fi cedat atunci cei 320 fl. cari îi primesc drept bani pentru locuinţă şi ar fi incurs încă cel puţin 600 fl. la an: chiria caselor lui Arsici (pe cari şi aşa le-a dat cu chirie).

Isaia Mihailovici, egumenul mănăstirii Bezdin, a rugat pe M. Sa — prin mijlocirea inspectorului şcolar Nestorovici — ca în şcolile dela sate să se bată pe părete stema M. Sale cu inscripţie românească şi sârbească, care lucru M. Sa l-a încuviinţat, cu laude pentru egumen. Nestorovici însă a luat asupra sa împlinirea lucrului şi a făcut emblema numai cu inscripţie sârbească.

Cu introducerea limbei sârbeşti în preparandie urmăresc prefacerea ei pe nesimţite într'un institut mixt, bilingv. Doar şi până acuma în locuri unde sunt numai câteva familii sârbeşti, încolo curat româneşti, se institue dascăli sârbeşti şi copiii trebue să înveţe sârbeşte. «Cu cât ar fi mai de folos şi mai de lipsă învăţarea limbei patriei, adecă a celei ungureşti în institutul arădan, nu trebuesc multe dovezi», zice Nicoară.

Toate fondurile culturale le administrează Sârbii şi depind de ei. Românii sunt astfel lipsiţi de orice mijloace de ajutorare a tinerilor la studii. Tot ce poartă numele de greco-oriental ei iau de sârbesc; astfel şi «cassa naţională» susţinută de Români, cari cu numărul strivesc pe Sârbi, o numesc «sârbească» şi o ţin în seamă ca destinată acelora. Un singur Român nu s'a împărtăşit până acuma — ca Român — din această cassă. Dacă mitropolitul ar căutà promovarea culturei româneşti — pentru cea sârbească încearcă tot ce poate — uşor ar puteà găsì mijloacele pentru creşterea unor oameni atât de necesari clerului român părăsit; mai ales că are cunoştinţă despre această stare părăsită a lui argumentând la toată ocazia cu lipsa oamenilor culţi în naţia românească. Inainte cu 3—4 ani a numit mai mulţi arhimandriţi dar nici un Român între ei. Şi-a dat toată silinţa să nu ajungă episcop Românul transilvănean Ioan (?) Ioanovici (Făgărăşianu)[1] dar nici de arhimandrit

[1] E. *Nistor*, egumenul dela «Bessenovo».

nu l-a găsit vrednic deşi pe alţii din toate punctele de vedere inferiori, incomparabili cu dânsul, i-a învrednicit; de exemplu: arhimandritul din «Crusedol», care ştie numai sârbeşte, cel dela Bezdin, de care se spune că nu ştie nici scrie, precum şi Moise Manuilovici care — dacă-i căutăm vieaţa atât înainte, cât şi după numire — e o ruşine nu numai pentru statul preoţesc ci şi pentru omenire în general.

Un exemplu caracteristic pentru intenţiile sale faţă cu Românii a dat mitropolitul cu ocazia investigaţiei ţinute la Orade, cu sfârşitul secolului trecut, asupra unor neînţelegeri religioase ivite în comitatul Bihorului. Atunci el a luat şi a dus cu sine de acolo 12 copii de Român, unii dintre ei nobili, cu declaraţia că are să-i pregătească în Carloviţ pentru statul preoţesc. I-a lăsat însă fără nici o îngrijire în atâta lipsă şi mizerie încât cei mai mulţi au murit. S'au întors acasă, după multă vreme, numai doi sau trei. Toată cultura pe care o aveau aceştia, primită în Carloviţ, constă în aceea că vorbeau limba sârbească vulgară, pe care în locurile de unde erau născuţi n'o înţelegeà nimeni, iar de vorbit cu atât mai puţin.

Un tinăr inteligent din dieceza Aradului, absolvând studiile ca elev distins în toate privinţele, în academia regească, ştiind limbile: latină, ungurească, nemţească, românească, s'a hotărît pentru preoţie. Ca să înveţe teologia şi limba sârbească (fără de care nu se poate da studiu teologic) s'a dus la Carloviţ. Consistorul tare cu anevoie s'a înduplecat să-i dea un stipendiu dintr'o donaţiune de mai multe mii, făcută anume cu acest scop de cetăţeanul arădan Bojici. Acest tinăr absolvent de filozofie şi de drept: Ioan Mihuţ, singurul Român de care se legau, în mijlocul atâtor lipsuri, multe nădejdi, intrând în statul preoţesc nu şi-a putut câştigà niciodată

nici cea mai mică atenţie a mitropolitului informat aşà de bine despre lipsa de oameni culţi între Români. Acela însă luptând cu multe greutăţi la Carloviţ, a învăţat perfect sârbeşte şi absolvând în 4 ani teologia serveşte de prezent ca profesor înaintat în etate (numit de curând director-şcolar al districtului Caransebeş), la şcoala pedagogică românească în Arad.

Acestea sunt Maiestate — încheie Moise Nicoară — şi alte asemenea cari opresc lumina culturii de a pătrunde în poporul românesc şi îi ţin clerul sub păstorirea sârbească în ignoranţă crassă şi întunerec îngrozitor, la care nu a putut pătrunde razele bunăvoinţei M. Sale şi a predecesorilor săi. Acestea sunt cauzele pentru cari clerul şi poporul românesc continuă a cere M. Sale ferbinte şi cu stăruinţă neînduplecată episcop Român şi cu inima românească. Totodată se roagă clerul şi poporul românesc ca M. Sa, pentru căutarea adevărului şi pentru desvelirea tuturor nedreptăţilor şi abuzurilor clerului sârbesc, precum s'au arătat mai sus, să trimită o comisiune nepărtinitoare, care să nu stea în nici un fel de atingere mediată sau imediată, cu mitropolitul sârbesc, cu consistorul din Arad sau cu cel din Orade; iar dacă cele înşirate acì, nu se vor aflà adevărate şi comise, clerul şi poporul român ea asupra-şi toate cheltuielile.[1]

Semnat e numai Moise Nicoară, ca deputat. Petiţia a dat-o deadreptul împăratului, poate la sfârşitul unei audienţe. Impăratul o trimite în 11 August cancelarului Erdődy cu scrisoarea aceasta: «Vreau ca plângerile cuprinse în acest recurs al naţiunei române să fie cercetate de oameni nepărtinitori în cel mai scurt timp, punct de

[1] Originalul în arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, an. 1816, Nr. 10,605. Alături, sub acelaşi număr, e şi scrisoarea împăratului.

punct, şi să se asculte persoanele numite acolo, verbal ori în scris, după împrejurări». Rezultatul să îl comunice cancelaria, împreună cu votul ei, în decurs de cel mult trei luni.

In legătură cu acestea, înainte de a aveà rezultatul investigaţiei, aduc câteva amănunte, cari, deşi nu au fost provocate deadreptul de recursul lui Nicoară, ating totuşi stările amintite într'ânsa şi ne dau încâtva posibilitatea de a controlà adevărul celor afirmate acolo. Din ele se mai vede şi aceea, că multe din cele înşirate în recursul său din Iunie 1816, Nicoară le-a adus, pe oarecare cale, încă mult mai înainte la cunoştinţa împăratului. Mitropolitul a fost provocat — în 26 Noemvrie 1815 — să se declare asupra lor, şi s'a silit a le desminţì. Desvinovăţirile lui însă mai curând împrăştie, decât întăresc bănuiala că nu ar fi adevărate învinuirile grele. Scrisoarea lui din 9 Dec. 1815, în care desminte acuze aduse împotriva episcopului pentru delapidări, precum și actele investigaţiei făcute cu ajutorul vicecomitelui Aradului, cari încă desmint acuza, lipsesc.[1]

Se găseşte scrisoarea lui din 23 Decemvrie 1815. Ni se spune acì că mitropolitul a comunicat administratorului episcopesc acuza ce se aduce fostului episcop, că ar fi sfinţit peste măsură de mulţi preoţi, între alţii şi pe servitorii săi, cerându-i asupra acestor lucruri «o declaraţie sinceră». A primit-o şi a alăturat-o scrisorii. Declaraţia neagă că s'ar fi întâmplat vreodată astfel de lucruri. La această «calomnie» a dat însă anză acea împrejurare, că oarecari tineri primiţi în aula episcopală cu scopul precis de a se pregătì în cele preoţeşti, în timpul de pregătire se ocupau, în oarele libere, — la dorinţa lor proprie — (şi Nicoară ne spune că de bună voie

[1] *Ibidem*. an. 1816, Nr. 8097.

şi fără plată pe deasupra) unii cu «lucruri scripturistice», (?), alţii cu «daraverile economice» şi purtau în absenţa lui «grija gospodăriei întregi» (totius domus). Mitropolitul înregistrează numai «ocupaţiile scripturistice» cuprinzând pe celelalte în noţiunea de «alte ocupaţii inocente». El însă ştià bine ce înseamnă aceste «ocupaţii» pentrucă erà om înaintat în etate, şi îşi aduceà de sigur bine aminte, că pe vremea împăratului Iosif II erà încă general obiceiul la curţile episcopilor sârbeşti din Bănat, de a plătì servitorii de bunăvoie cu hirotonire şi cu parohie.[1]

Cât priveşte numărul prea mare al preoţilor, mitropolitul nu perde multe cuvinte, căci împăratul dăduse ordin pentru conscrierea preoţilor din dieceza Aradului încă în 20 Decemvrie 1815, când îi venise la cunoştinţă «prin forurile competente» (sua via) că acolo sunt preoţi atât de mulţi, încât ar puteà ajunge şi dacă nu s'ar mai sfinţì mai mulţi ani dearândul, iar aşà se ceartă într'olaltă în comune. Despre aceea, că ar fi luat episcopul sume peste măsură de mari pentru sfinţire, consistorul nu are nici un fel de ştire, nici n'a auzit ó singură plângere în privinţa aceasta. «Părerea plecată» a mitropolitului către cancelarie e, că nu este nici o cauză de a da acestei afaceri deosebită atenţie, mai ales că acela care ar aveà să răspundă pentru acestea a murit.[2]

Dìn protocoalele consistorului, cari trebuiau înaintate odată pe an, iar mai târziu de mai multeori pentru controlare la Viena, precum şi din conscripţia care s'a făcut, se constată că erà peste măsură de mare numărul candidaţilor de preoţi. Mulţi s'au sfinţit fără de a se fi întrebat de ce lìpsă sunt; tot astfel şi diaconi. In lo-

---

[1] P. Drăgălină: *Din istoria Bănatului Severin*, Caransebeş 1895, p. 153.
[2] Arhiva stat. *Aci. cancel. aul. ung.*, an. 1816, Nr. 496.

curi unde nu sunt 130 de case, sunt 2 preoţi, în altele mai împopulate sunt 4, în Arad sunt 8 preoţi şi un capelan pentru 1250 case. Se constată o mulţime de incorectităţi şi purtări rele «excese şi delicte publice», «investigaţiuni odioase» cari dovedesc că nu este conştienţioasă purtare de grijă pentru statul preoţesc. Despre un diacon — scandalos şi el şi nevastă-sa — cancelaria spune că nu e destul ca astfel de oameni să-i muţi dintr'un loc într'altul.[1]

Tot din aceste protocoale reiese, că mitropolitul a dispus consistorului din Arad să nu dea profesorului Diaconovici atestatul de moralitate pe care îl ceruse. La întrebarea că din ce motive a făcut aceasta, răspunde — într'un fel nepotrivit cu demnitatea unui vlădică — că episcopul care a murit i-a descoperit, despre gândurile şi faptele lui Diaconovici lucruri, cari sunt foarte compromiţătoare pentru mentalitatea lui. Tot astfel şi episcopul din Vârşeţ a observat că acela se amestecă în afaceri, cari stau foarte departe de oficiul lui. Recunoaştem din îngăimările acestea vina lui Diaconovici: petiţia pentru episcop românesc. Cancelaria însă scrie lui Nestorovici să nu lase din ochi pe Diaconovici; să-i examineze mentalitatea, să bage de seamă cu ce se ocupă şi să raporteze locurilor competente.[2]

De cauză a suspendării preotului Şerbu din Zarand aduc lipsa lui de acolo fără permisia superiorilor; altă vină nu au putut găsì.[3]

Câteva zile după recursul lui Nicoară soseşte şi raportul comisarului despre sinodul de alegere. Comisarul declară, într'un glas cu mitropolitul care încă scrie

---

[1] *Ibidem* an. 1816, Nrii 15,319 şi 19,003.
[2] *Ibidem* an. 1816, Nr. 14,325 şi an. 1817, Nr. 7727.
[3] *Ibidem* anul 1816, Nr. 11,205 şi anul 1817 Nr. 12,396

împăratului despre sinod, că nu s'au luat în combinaţie şi Români dupăcum au dorit, pentrucă mitropolitul a propus, pentru împlinirea intenţiilor M. Sale, şi Români, dar — din motive cari nu se puteau desconsiderà, — nu i-a aflat vrednici. Chiar deputaţii Românilor n'au putut numì un candidat, care să corăspundă pe deplin. Considerând că dieceza e numai în mare parte nu însă cu totul românească, precum şi acea că până acuma nu s'a făcut niciodată deosebire — nici în principiu nici în practică — între Sârbii şi Românii de aceeaş credinţă, stăruie pe lângă M. Sa, să mute pe Putnic care a fost crescut în sat românesc şi ştie româneşte la Arad şi să confirme alegerea lui Radivojevici pentru dieceza Pacraţului. Evident, comisarul a înţeles foarte puţin din lupta la care asistase, ori apoi nu-i erà cugetul desinteresat.

Cancelaria aulică observă, — 17 Iulie — că ar fi fost de dorit ca intenţia M. Sale faţă cu Românii comisarul să nu o enunţe în faţa tuturora în felul compromiţător cum a făcut-o în alocuţia a doua către sinod, ci să fi folosit cu precauţiune mijloacele ce s'ar fi oferit pentru realizarea intenţiunii M. Sale. Impăratul aproabă — 17 August — observaţia cancelariei. Să i-se comunice comisarului reprobarea M. Sale pentru purtarea nepricepută. O hotărîre nu poate aduce până ce nu cunoaşte rezultatul investigaţiei pe care au cerut-o deputaţii Românilor; sinodul electoral să se disolve imediat.[1]

Investigaţia se prelungì însă peste toată aşteptarea şi răbdarea împăratului. Românii văzând că durerile lor au găsit ascultare, ar fi dorit acum şi inzistă unde numai pot, ca trimişii în numele împăratului nunumai să constate adevărul plângerilor lor ci să caute şi lecuirea ranelor de cari sufereau, luând dispoziţii necesare pentru

[1] Ibidem. 1816, Nr. 10,829.

lecuirea lor. Scopul dela început al comisiei: constatarea faptelor, trece astfel pe nesimţite departe peste această ţintă, tinzând spre îndreptarea lor statornică şi devine tot mai mult un program pentru viitor. Ne putem închipuì, câtă mulţime de lipsuri năvăleau în calea celui ce se apropià cu intenţia aceasta de satele acelea lipsite veacuri dearândul până şi de cele mai elementare condiţii ale desvoltării sufleteşti. Aici nu se puteà face lumină în 3 luni. Mai putem crede că chiar şi Sârbii vor fi căutat să încetineze în tot chipul mersul lucrurilor. Făcând pe de o parte să întârzie peste măsură clarificarea stărilor încâlcite, stăruind pe de alta şi urgitând în continuu la curte numirea episcopului ales, ei puteau sperà că vor subminà răbdarea împăratului şi vor smulge hotărîrea înainte de a aveà împotriva ierarhiei lor deplorabilul atestat de moralitate la care se puteau aşteptà. Dacă au avut această intenţie, ea a izbutit.

Comisia îşi începe activitatea — dupăce cu mare greutate, se constituì [1] — abia în Noemvrie. Trecuse deci terminul fixat de împăratul pentru înaintarea rezultatului. In locul acestuia soseşte — pe la sfârşitul iernii — o nouă rugare a lui Moisă Nicoară «deputat al Românilor». Spune că investigaţia care a început toamna târziu, dupăce dăduse vremea rea şi ploioasă nu a putut face multă ispravă; apoi îşi prezintă în 17 puncte, dorinţele, anume: Cu începutul verii învestigaţia să se continue cu toată seriozitatea şi să caute toate ne-

[1] Comisar a fost numit Pavel Almásy, comite suprem al com. Arad, iar în ajutorul lui: I. Kováts v.-comite la Arad, Ign. Vörös şi Ios. Kis, asesori de tablă sub prezidiul baronului Ios. Wenkheim. Nicoară ceruse pe Leop. Carol Kováts comisar guvern. în Timişoara, I. Kováts şi Szánto. Aceşti doi din urmă au fost învinuiţi apoi cu incorectităţi şi delicte, iar asupra lui Szánto s'au şi dovedit. *v. act. cancel. aul. ung.*, a. 1816, Nr. 11,254 şi 10,820, a. 1817, Nr. 3901.

dreptăţile, nu numai pe cele amintite în petiţia lui din vara trecută, căci sunt cu mult mai multe şi nu le poate înşirà aci. Investigaţia să se facă în mai multe centre ale diecezei, foarte estinse, pentruca înfăţişarea martorilor şi constatarea faptelor să meargă mai uşor şi mai repede. Ca locuri de întrunire el propune: în comitatul Orăzii, Oradea şi Beiuşul; în comit. Arad, Butinul (Boros-Sebes vel. Butyinum) şi Totvaradia; în Cenad «Nagylak», iar în Transilvania, Hălmagiul. Să se facă o consemnare a satelor cu numărul locuitorilor şi al preoţilor fiecăruia. Pe baza aceleia apoi să se caute o modalitate de subsistenţă pentru preoţii cari acum, în urma numărului excesiv de mare, umblă din sat în sat, ca nişte zileri după leafă. Să se ţină seamă şi de numărul celor decedaţi dela moartea episcopului încoace — dintre 50 protopopi au murit 11, — şi mai ales să se poarte grija locurilor vacante, ca nu cumva consistorul să numească preoţi sau protopopi fără ştirea comisiei, căci mitropolitul a dat unui vicar protopopesc, care s'a dus la Carloviţ ca să ajungă protopop, asigurarea că poate ajunge, dacă va adunà subscrieri împotriva petiţiei Românilor pentru o rugare în care se va cere episcop sârb. Pentru locurile vacante, unde nu se vor găsì candidaţi vrednici dintre preoţi comisia să candideze, în înţelegere cu consistorul, învăţători şi absolvenţi ai pedagogiei dintre cei mai morali şi mai harnici. De protopopi să se aleagă cei mai distinşi şi să se propună locurilor înalte. Pentru de a vedeà clar cât îşi înţeleg preoţii oficiul şi chiar ritualul, să se aleagă câţiva din cei mai buni ca să depună un examen conştienţios în prezenţa comisiei. Să se examineze şi condiţiile materiale de vieaţă ale preoţilor: cari au şi cari n'au pământ însemnând şi pe aceia, cărora abuzurile supe-

riorilor li-a făcut traiul amar. Să se caute singheliile preoţilor în comitatul Bihorului ca să iasă la lumină cum preoţii îşi schimbă după pofta câtorva fruntaşi, cu învoirea arbitrară a unui singur superior dela Orade, parohiile şi viceversa comunităţile pe preoţii lor, de unde apoi disordine şi destrăbălare. Să se examineze şcolile dela cari depinde mai mult cultura Românilor; de ce în unele locuri merge greu de tot iar în altele nu este nici un progres; de ce în Orade, de dragul unui singur Sârb, se predă limba sârbească în şcoală, stânjenind progresul, şi în biserică se face serviciul divin pe jumătate sârbeşte? Sunt mulţi tineri, cari şi-au început studiile — filosofia, dreptul, dar mai ales umanioarele — cu succes strălucit, dar trebue să se oprească din lipsa de mijloace materiale. Nicoară se roagă să-i însemne pe aceştia şi să îi ajute cu sume din sidoxia episcopiei vacante. — Să se caute cauza suspendării protopopului Şerbu (Popovici). La urmă ne spune Nicoară că protopopul Orăzii şi preşedintele consistorului de acolo Mihailă Emanuilovici, care oprise cu mijloacele cele mai aspre petiţia pentru episcop românesc, acum strânge de pe sate dela oameni şi mai ales dela preoţi, prin intimidări, cu răstălmăciri şi înşelăciune, atestate pentru o cauză oarecare. Să se caute pentru ce scop şi cu ce mijloace se iau subscrierile; cu ce intenţii au fost date? S'a întâmplat anume că unii oameni, înţelegând că acelea sunt împotriva episcopului românesc, au alergat din sat în sat după cei plecaţi şi şi-au cerut declaraţiile cu ameninţări (vehementei) înapoi. Acestea le face protopopul desigur din însărcinarea mitropolitului orì a administratorului, şi aşa umblă ei să orbească şi să rătăcească pe Români.[1]

[1] Arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, a. 1817, Nr. 3901.

Şi aceasta a fost înaintată deadreptul împăratului. El o trimite îndată cancelarului ca să-şi dea cât mai în grabă părerea (18 Martie). Cancelaria răspunde că investigaţia va ţineà mai mulţi ani de zile dacă vor ţineà seamă de toate punctele acestea, şi atunci dieceza va fi încă multă vreme vacantă, iar Sârbii se neliniştesc şi până acuma. Ca să se poată face investigaţia în mai multe centre, trebuesc diurne considerabile pentru comisie; acelea rămân dacă nu le plătesc petiţionarii, în sarcina erarului. Acestea s'ar puteà încunjurà numai aşa, dacă s'ar încredinţà autorităţile centrelor respective cu investigarea. Dealtcum însă, toate acestea nu sunt necesare pentru scopul care se urmăreşte. Din investigaţia ce se va face pe baza punctelor din petiţia veche (cea din 17 Iunie 1816) a Românilor, M. Sa va aflà destule desluşiri ca să-şi poată bazà numirea de episcop. Împăratul aprobă: comisia să facă aşa ca şi până acum tot ce poate exact, şi iute, iar punctele din acest recurs pe cari nu le poate îmbrăţişà, cancelaria să-i comunice în competinţa cui ar cădeà (6 Mai).[1]

Intr'aceea Sârbii urgitează cu toate mijloacele numirea de episcop după pofta lor. Rezultatul silinţelor potrivnice acţiunii Românilor despre cari ni se vorbeşte în recursul lui Nicoară, au ajuns încă în iarnă la cancelaria aulică, în forma unei petiţii a comunităţii sârbeşti din Arad. Se adresează M. Sale cu următoarele: Naţiunea sârbească şi-a dat totdeauna toate silinţele pentru împlinirea poruncilor înalte. De aceea constată cu adâncă durere că episcopul ales în sensul privilegiilor acordate naţiunii sârbeşti şi pe baza canoanelor bisericii orientale, nu a fost confirmat încă. Cauza acestei amânări fără analogie nu o ştie şi nu o poate înţelege altcum, decât

[1] Arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, anul 1817, Nr. 5820.

că — dupăcum se aude — o petiţie a Românilor plină de calomnii şi exagerări a înstrăinat inima M. Sale dela prea credincioasa lui naţie sârbească. Intrucât au putut ei înţelege, plângerea aceasta se reduce la atâta, că aruncă vina pentru cultura înapoiată şi pentru toate crimele Românilor în răspunderea clerului sârbesc; ca şi cum cu venirea unui episcop românesc s'ar sfârşi toate. Dar dacă episcopii sârbeşti pun atâtea pedeci culturii româneşti, iar cel românesc «e atât de strălucitor încât îi umple pe toţi de lumină, de ce Românul unit, care are trei episcopi români, dotaţi cu sute de mii, nu e nici un fir mai cult decât Românul neunit». De ce nu se disting ei la miliţie, în negoţ etc., unde nu-i împedecă episcopii sârbi?

Au îndrăznit ei să molesteze pe M. Sa cu afirmaţii false ca acelea? Doar şi câtă cultură au, o mulţămesc Sârbilor. Astfel, între altele, toţi trei profesorii români dela preparandia din Arad au crescut cu beneficiile Sârbilor, iar acum ca recunoştinţă şi mulţămită sunt capii agitatorilor, iar dintre 3 stipendiaţi din fondaţiile Aradului unul («Fora») e Român. Cauza petiţiilor româneşti nu este episcopul sârbesc. Românii fiindcă n'au un om vrednic de episcop s'au îndemnat, la pilda episcopului Moga, care a fost ridicat din simplu preot, sărind peste toate gradele ierarhice la demnitatea episcopească, să creadă că nunumai un preot, ci şi mirenii pot parvenì la această demnitate. Socotesc că — deoarece oameni vrednici nu pot ridicà — ar fi bine să inaugureze obiceiul şi tradiţia ca, pe lângă cele patru existente, încă un scaun de episcop, cel din Arad, să compeată unui Român. De acì apoi toate învinuirile asupra clerului sârbesc, de acì aruncarea crimelor «comise de înşişi denunţătorii lor» în sarcina acestuia, de acì acuze asupra

episcopului care a fost dotat, mizerabil,[1] de aci răsvrătirea asupra binefăcătorilor lor şi pervertirea binefacerilor primite în răutăţi.

Admiţând însă că cele expuse în petiţia înaintată ca şi cum ar fi a poporului românesc, — care nu ştie nimic de aşà ceva, afară de doi protopopi (cel din Lugoj şi cel din Ienova-mică) aspiranţi la episcopie şi câţiva cari li s'au asociat din cler — să fie adevărate «nici atunci nu e drept ca pentru excesele unui sau altui individ să se pedepsească o naţie întreagă, turburându-i privilegiile. De aceea se roagă cu toată umilinţa ca în puterea libertăţilor naţiunei sârbeşti, din vechime observate, specificate în privilegiul dela 1691, care dă mitropolitului dreptul de a face episcop, şi fiindcă în § 21 din «Rescriptum Declaratorium» dieceza Aradului se numără clar între episcopiile privilegiate ale naţiunei sârbeşti, — M. Sa să întărească pe episcopul ales în sensul acestor privilegii şi pe baza canoanelor, aducând astfel mângăiere comunităţii sârbeşti şi evitând excitarea urei între naţiuni din partea celor cari aspiră la episcopie.[2]

Aceasta e cuprinsul petiţiei «comunităţii de ritul grecesc neunit» din Arad — 9 Februarie 1817 — în care mentalitatea perfidă ce ni-a întimpinat şi până aci, dar mai bine ascunsă în scrisorile mitropolitului iese în toată uriciunea ei la suprafaţă. Oamenii aceştia socoteau că «libertăţile naţiunii sârbeşti» înseamnă libertatea de a exploatà pe Români; iar aceştia trebuie să se simtă fericiţi că soartea i-a osândit de a trage «binefacerile» lăcomiei lor neruşinate şi să le fie recu-

---

[1]) Concluzia: a trebuit să ia de unde găsià. Dar şi această afirmaţie e neadevărată; mitropolitul şi Rhédey cer mutarea lui Putnic la Arad şi pentrucă episcopul Aradului e mai bine dotat.

[2] Ibidem anul 1817, Nr. 3,036.

noscători că au bunăvoinţa de a se îngrăşà din sudoarea unei turme atât de «neprivilegiate» — prin urmare şi netrebnice — cum este turma cuvântătoare în graiul dulce românesc. Altcum nu ne putem închipuì cum au putut trimite împăratului acea oratorie îngâmfată, tocmai când sub ochii lor comisia începuse să răscolească nesfârşita mizerie a parohiilor, ce înflorea la căldura privilegiilor şi a «libertăţilor naţiunei sârbeşti».

Peste câteva luni — pe la mijlocul lui Iunie — se aude din nou şi glasul mitropolitului spunând aceleaşi lucruri: Impăratul să-i confirme actele alegerii suspendate prin decret regal, fără de a mai aşteptà sfârşitul investigaţiei. Dieceza aceasta şi până când trăià Avacumovici, din cauza bătrâneţei şi a neputinţei lui, a fost neîngrijită, iar acum în al doilea an de văduvie «e în starea cea mai tristă». Să nu se dea atâta considerare acelei petiţii, care nu e cum se pretinde a «clerului şi poporului român» ci a lui Moise Nicoară împreună cu profesorii preparandiei: Mihuţ, Iorgovici, Diaconovici, Ţichindeal, şi câţiva protopopi văduvi. Aceştia numai, au aruncat asupra clerului şi a mitropolitului sârbesc învinuiri de tot felul. Reflexiile consiliului locotenenţial au arătat că sunt parte nebazate, parte calumnioase şi o va arătà şi sfârşitul investigaţiei, abstrăgând acele învinuiri cari se îndreaptă împotriva episcopului, pentrucă a murit şi nu se mai poate apărà. Şi dacă s'ar aflà însă adevărate unele din punctele petiţiei, nu urmează ca «pentru excesele individuale ale câtorva să se pedepsească însaş biserica, şi să trebuească adusă o schimbare în obiceiul vechiu bazat pe privilegii, observat de secole, al numirei de episcop, în favorul acelor petiţionari», şi să se împedece din astfel de consideraţii numirea episcopului ales.[1]

[1] *Ibidem*. an. 1817, Nr. 10,197. Originalul lipseşte; scrisoarea mitropolitului e reasumată după raportul cancelariei, care o cuprinde.

Şi aici deci recunoaşterea abuzurilor, cari se pot însă trece cu vederea, şi accentuarea privilegiilor cari trebue respectate şi — îndreptăţesc la ori-ce, pentrucă logica mitropolitului — privilegiile sunt ale bisericii iar păcatele sunt ale slujitorilor ei (dintre care cel dintâi e el). Acestea însă n'au a face una cu alta nici atunci când păcatele oamenilor se ascund după scutul privilegiilor bisericii.

Deastădată cancelaria socoteşte de necesar să-şi intemeieze «votusu»-ul pe o argumentare mai cuprinzătoare: Petiţia Românilor, zice ea, nu poate împedecà numirea episcopului, pentrucă învinuirile ei se reduc la: 1. oprimarea culturii româneşti, 2. excesele episcopului decedat, 3. purtarea rea a unor protopopi cu preoţii. Prima nu-i adevărată; nici ei nu aduc cazuri ca cineva din clerul sârbesc superior să fi oprit copii Românilor dela şcoală; poporul românesc e însuşi de vină dacă nu ajunge la demnităţi bisericeşti înalte, ceeace încă, nu-i tocmai aşà, doar sunt şi dintre ei protopopi. Ori-cum pentru ridicarea culturii trebue timp şi nu se poate aşteptà cu numirea de episcop până atunci. A doua şi a treia nu se ţin aici; învinuirile asupra episcopului mort nu pot împedecà numirea urmaşului lui, iar protopopii se pot pedepsì şi după aceea. De aceea propune M. Sale numirea imediată de episcop la Arad. Convingerea împăratului nu e împăcată cu aceste păreri. Se vede însă că nici el nu mai vedeà clar situaţia şi ce ar trebuì să facă. El amână răspunsul categoric mitropolitului, cu cuvintele: «Inainte de toate să mi se comunice cât va mai ţineà investigaţia şi ce s'a constatat până acuma?» — 9 August 1817.

Cancelaria cere consiliului informaţii; acesta răspunde — 2 Septemvrie 1817 — că actul de investigaţie e foarte vast şi trece în multe privinţe în sfera comi-

siei şcolare,[1] unde se desbate acum. Trimite însă capitolul: «Cu privire la cultura religioasă», extras din actele comisarului regesc. Acesta dovedeşte o înţelegere surprinzătoare a rosturilor noastre. Zice că e în clar acum, după examinarea petiţiei Românilor şi investigaţiunile făcute, că aceştia au avut de suferit multe şi grele apăsări în cele religioase. Părerea lui însă e că ce trebue făcut aici nu e întru atâta dovedirea celor întâmplate ci de a luà pentru viitor dispoziţiuni sistematice pentru delăturarea lor. Regimul public nu are faţă cu naţia românească nici un mijloc de a o deobligà mai mult, decât să-i servească cea mai scrupuloasă dreptate în chestii cari privesc biserica (ritul) ei. Pentru numirea de Români în toate oficiile bisericeşti dela cele mai mici până la cele mai mari să nu se adreseze atâta mitropolitului şi consistoarelor din Arad şi Timiş ci să se institue un fel de comisiune permanentă, care sub inspecţia consiliului locotenenţial să poarte evidenţă de sporirea Românilor în cler şi îmbunătăţirea lui continuă. Nu are încă destulă experienţă, ca să poată hotărî dacă are dreptate mitropolitul când zice că nu se află Român apt pentru episcopie; la tot cazul pentru educaţia preoţimii multe s'ar puteà face încă şi ar trebuì făcute. Inşiră câteva mijloace cari crede că ar contribuì la acest scop. Consiliul locotenenţial înaintează acest raport şi propune numirea de episcop. Tot astfel cancelaria aulică propune numirea M. Sale ca întâi să se numească episcop iar apoi să se poarte grija delăturării obstacolelor cari au stat până acì în calea emancipării clerului Român. Pentru compunerea unor tabele prin cari să se poarte evidenţă des-

[1] Infiinţată prin rescript regesc în 1776. Erà compusă din membrii consiliului locotenenţial şi subordinată aceluia. Sfera de competinţă se estindeà asupra tuturor afacerilor şcolare din ţară.

pre numărul Românilor în clerul diecezelor Timiş, Vârşeţ şi Arad şi pentru înaintarea lor an de an locurilor înalte s'ar puteà da îndată ordin consiliului locotenent.[1]

Puţin după aceasta soseşte dela Stratimirovici un recurs cerând foarte inzistent numirea de episcop la Arad. Incă în 30 Mai — zice mitropolitul — a cerut aprobarea alegerii de episcop şi aşteptà cu atât mai mult încuviinţarea acestei cereri, cu cât punctele investigaţiunii din dieceza Aradului nu au nici o legătură cu numirea de episcop. Spre cea mai mare lui durere i s'a dat inconsolabila asigurare că şi la aceasta a lui rugare s'a găsit de bine să se amâne numirea până ce vor sosì actele comisiei la Viena, şi de aceea dieceza lui să fie şi pe mai departe administrată. Primind cu datorită devoţiune hotărîrea M. Sale nu poate să nu-i atragă atenţia asupra faptului că acei oameni cari perzistă cu încăpăţinare de a cere episcop român sunt numai nişte entuziaţi naţionali, cum se află la ori-ce popor cari nu-şi bat capul cu constituţia şi legile bisericeşti. Dacă a voit binele naţiei şi al bisericii lor, să fi numit la vremea sa pe cine au vrut dar să nu agite acuma după alegere, pentru o dorinţă nesocotită atingând constituţia bisericească şi rezoluţia M. Sale. Ţinând seamă de acestea M. Sa, să binevoească a confirmà alegerea şi a pune capăt acestei «afaceri neplăcute».[2] (Carloviţ 10 Oct. 1817.)

Văzând vacanţa îndelungată a diecezei şi ezitarea M. Sale, încep a se îmbulzì şi alţi poftitori de vlădicie. Astfel Pavel Kengyelatz, arhimandrit la mănăstirea Sf. Gheorghe şi încă înaintea lui, Bolici, administratorul diecezei, cer pentru sine scaunul de episcop, sub dife-

---

[1] *Ibidem* an. 1817, Nr. 15,209 v. şi Nr. 13,031.
[2] *Ibidem* an. 1817, Nr. 15,209 v. şi Nr. 13,031.

rite motive. [1] (Acesta într'altele, nu cu mult mai bune, — zice că deoarece M. Sa a găsit vrednic de administrator va fi bun şi de episcop; prin urmare să-l numească.)

Intre astfel de împrejurări: pe deoparte stăruinţa continuă a mitropolitului şi îmbulzala nechemaţilor, pe de alta întârzierea rezultatului definitiv al investigaţiei, împăratul îşi perde răbdarea. Răspunsul cancelariei din 17 Oct. la provocarea din 14 Iulie nu-i venise, din vre-o cauză, sub ochi încă. Din nou scrie cancelarului — în 7 Noemvrie — că în urma recursului repeţit al mitropolitului pentru numirea de episcop, cancelaria să-i trimită în decurs de 3 săptămâni informaţia — cerută încă în 14 Iulie — despre starea cercetării plângerilor româneşti şi să noteze şi pe acela care poartă vina acestei întârzieri culpabile. [2]

Cancelaria se provoacă la actele înaintate în 17 Octomvrie. Impăratul scrie: «*In privinţa episcopiei Aradului va urmà rezoluţia mea*». In celelalte aprobă cancelaria; cere apoi înaintarea cât mai îngrabă a rezultatului cercetării şi câteva informaţii în afaceri de şcoală [3] — 3 Decemvrie 1817. —

D. Ioanoviciu.

Predică cuvântul!

Erà în Octomvrie 1916. Mă duceam spre biblioteca universităţii din Budapesta, când iată că mă întâlnesc cu un fost coleg de universitate. Schimbăm puţine cuvinte şi la despărţire colegul meu care e preot la una din bisericile de frunte ale capitalei, de confesiune protestantă, mă invită să-i ascult predica ce aveà să o

[1] *Ibidem* an. 1817, Nr. 13,054 şi 4,622.
[2] *Ibidem* an. 1817, Nr. 14,207.
[3] *Ibidem* an. 1817, Nr. 15,209.

ţină în acea zi la orele 6 după amiazi. Mi-a făcut o deosebită plăcere invitarea, şi la timpul ficsat m'am dus la biserică, am ascultat predica colegului meu, care la sfârşit mi-a spus, că în săptămâna aceea în fiecare zi a predicat, pe lângă orele de catehizaţie.

I-am admirat zelul şi abnegaţia şi în mod natural m'am cugetat la activitatea predicatorică a preoţimii noastre, am văzut şi mai mult, că nouă ne trebue lumină în această privinţă, că trecutul nostru subt acest raport e o noapte, care nu a putut îndeajuns să trezească puterile creştineşti ale credincioşilor noştri, căci noaptea peste tot nu trezeşte, ci adoarme şi lâncezeşte puterile, cari niciodată n'au fost întrebuinţate după cuviinţă.

Zori de dimineaţă ne trebue nouă în privinţa aceasta, ca într'adevăr să avem îndreptăţirea de a zice ca apostul Pavel cătră Tesaloniceni că *«în osteneală şi muncă noapte şi zi»* am lucrat.

Prin ce altă activitate îşi arată preotul mai ales devotamentul fără margini pentru misiunea sa, decât propovăduind cuvântul lui Dumnezeu? Prin îndeplinirea serviciului divin? Prin săvârşirea unui maslu? Prin săvârşirea slujbei cununiei, a unui botez sau a altor acte ale cultului divin? Nu, nu! Şi de ce? Pentrucă aceasta ar însemnà, că fiecare preot are acelaş entusiasm, că nici unul nu întrece pe altul în spiritul de jertfă, căci doar aceste acte ale cultului, fiecare preot le săvârşeşte. Iar simplu numai săvârşirea lor încă nu e abnegaţie, jertfire de sine, căci ea nu pretinde mai multă bătaie de cap dupăce preotul şi-a însuşit odată cunoştinţele reclamate la îndeplinirea sfintelor slujbe. Pentruce să mai studieze dar preotul atâta amar de vreme? Are înţeles?

Intrebarea aceasta o pot pune numai aceia, cari aşteaptă edificarea credincioşilor exclusiv dela înrâurirea ritului. Acestora le răspundem că şi formele rituale trebuesc explicate credincioşilor. Dar explicarea aceasta nu poate cuprinde toate părţile vieţii omului, din simplul motiv, că în legătură cu ritul vedem numai o parte a complexului vieţii omeneşti, iar preotul e dator să explice toate învăţămintele evangheliei şi să le aducă în legătură vieaţa, de unde urmează, că el trebue să fie la înălţimea cunoştinţelor omului cult al timpului de acum.

Orcine ceteşte epistolele sf. Pavel către Tesaloniceni va observà că «a umblà azi fără rânduială» (II Tesal. 3, 6—8) însemnează a nu propovăduì cuvântul lui Dumnezeu. Iar încercând noi preoţii să îndrumăm pe credincioşi a «umblà cu rânduială» oricare ne-ar puteà face observarea, ca să umblăm mai întâi noi cu rânduială. La nici un caz nu cred să avem îndrăsneala de a zice cu sf. apostol Pavel, că am fost la locul nostru muncind noapte şi zi; fiecare zi trece şi lasă tot mai înţelenit ogorul vieţii sufleteşti a ţăranului nostru, pe care nu-l vom mai şti mângăià mâne-poimâne, dacă nu ne dăm seama de datorinţele ce le avem ca predicători ai cuvântului.

E de prisos să arăt din sf. scriptură locurile cari impun preotului propovăduirea evangheliei. Acele locuri nu înţeleg sub «predică cuvântul!» să ceteşti evanghelia, ci să înveţi pe popor cuvântul Domnului.

Canonul al 58-lea apostolesc impune preoţimii datorinţa aceasta, ca nu cumva preotul să-şi facă uitare de cele impuse lui prin sf. Scriptură. Ascultà-vom noi în sfârşit de acest glas? Nu voim să-l facem să răsune? Nu ne îndemnăm dela alte confesiuni?

Va zice aici cineva: «Dar altceva e la noi şi altceva la protestanţi!» Aceasta o va zice, fiindcă la protestanţi nu cultul divin, ci predica are rolul de căpetenie. Fie! Recunoaştem, că aşà este. Dar iată că în faţa multiplelor necesităţi ale zilelor noastre biserica protestantă e şi mai conştie de chemarea ei! Nu cumva am voì să zicem, că acestor necesităţi biserica noastră le satisface prin cult? oare zelul nostru se poate potenţà numai prin cult?

Evident, că nu! Doar chiar preoţimea noastră a recunoscut prin remarcabila-i activitate predicatorică, — în cursul răsboiului, — că numai cultul nu poate satisface trebuinţele sufleteşti de azi. Recunoaşterea aceasta e o dovadă, care ne oferă garanţiile unui progres în viitorul preoţimei noastre pe terenul propovăduirii cuvântului lui Dumnezeu.

Dr. Gh. Comşa.

Predică pentru timpul de răsboiu.

Cel ce este dela Dumnezeu
— graiurile Lui ascultă.
Ev. Ioan 8, 47.

Iubiţi fii!

Frică mare a străbătut inimile noastre. Cum nu? Floarea populaţiei — puternicii ocrotitori ai familiilor, lăsat-au casă şi masă, neveste şi copii, părinţi gârboviţi de ani, fraţi, prietini buni; prins-au arma ucigătoare şi au eşit la hotare, ca să-şi apere căminul şi tot ce scump au pe lume. Neamuri streine au dat năvală peste noi, neamuri ce răpindu-ne moşia — vreau să ne ducă şi pe noi în robie. De aceea şi-au pus bărbaţii peptul drept zid de apărare contra năvălitorilor fără milă. Ostaşi buni ce sunt îşi fac datorinţa fără oboseală. Cad mai bine rupţi de obuze, decât să-şi părăsească postul de onoare,

la care sunt chemaţi şi ţin la el mai mult ca la vieaţă. Nici nu a lor e frica de care mă plâng. Frica e a noastră, a celor slabi ce am rămas acasă. Putem noi sta nepăsători în faţa morţii ce seceră sufletele alese? Nu ne cutremură vaetele văduvelor tinere şi plânsul orfanilor ce remân în valurile turburate ale vieţii singuri, strigând după hrană ca şi puii golaşi din cuib cari şi-au perdut pe mama? Cum vom trece, fără lacrimi, pe lângă bătrânii ce-şi târăsc ca vermele prin ţărână trupul şi nu mai e cine să-i ridice, căci fiul, patronul lor, răpus de gloanţele duşmane, şi-a sfârşit el vieaţa şi au rămas ei: bătrâni, singuri, neputincioşi. Suntem oameni. Avem simţ omenesc. Nu se poate să nu ne cuprindă jalea obştei, şi nu se poate să nu dăm curs jalei şi durerei prin vărsarea lacrimelor pline de fior amar.

O, răsboiule, răsboiule! Grea vorbă mai eşti tu! De câte ori te rostim — şi nu trece secundă să nu fi tu pe buzele noastre — de câte ori te rostim, ne aduci aminte de şiroaiele de sânge ce roşesc toate câmpurile pe unde te areţi. In zarea, ce ni-o deschide simpla ta pomenire, vedem sate şi oraşe răsturnate, şi flacările şi fumul străbătând până la norii ceriului; vedem mormanele de leşuri neîngropate, date pradă fiarelor de codru, şi auzim spasmul şi durerea celor ce mor... O, cât de groaznic eşti tu, răsboiule!

*

Iubiţilor! In năcaz ne aducem aminte de zisa Scripturei: Ia aminte de cele de pe urmă ale tale şi nu vei greşi! In năcazul răsboiului ne stau înainte deci şi întrebările: «Purtăm şi noi vina răsboiului ce ne decimează? Il putem scurtà? Ii putem micşorà suferinţele?

Câte întrebări, atâtea frământări ale zilelor în cari trăim. Luminat de duhul evangelic, voi căutà a vă

da răspunsul dorit, cu scop de a aduce între voi ramura mult dorită de maslin, care poate mângăià și dă și speranță la vieață în zilele grele prin cari trecem.

Să luăm aminte!

Virtutea de căpetenie a creștinului este, cum știm, iubirea și mărturisirea adevărului. Adevăratul creștin nici nu neagă ceeace știe că e adevăr și nici nu caută — păcătos fiind — a-și ascunde păcatul. Propria conștiință îl oprește a căutà scăpare în desvinovățiri mincinoase. Doar creștinul e deplin dumirit, că înzadar ar minți el și înzadar ascunde adevărul, când *Cel ce vede întru ascuns și așà dă la arătare* faptele omenești (Mat 6, 4). Cu toate aceste ce se întâmplă în timpul mai nou? Dorul de a *apărea nevinovați* — miei, deși suntem lupi, — e dor ce stăpânește mai mult decât toate dorurile. Par'că e însușire proprie și înăscută nouă. Nimeni din creștinii de azi nu sufere să-i zică totul: Uite, tu ești păcătosul! Ba cu toții ne dăm toată silința în a ne spălà, de am fi cei mai întinați, mai vinovați; și celor ce ne fac imputări le răspundem scurt și apăsat: N'am fost de față, n'am văzut, nu știu nimic.

Chiar răsboiul ce decurge ne dovedește ținuta necreștină. Intrebați: purtăm vina răsboiului? răspunsul tuturor este: Nu! Nu noi am pornit răsboiul, nu noi suntem vinovații! Punem vina pe alții, și cu mare apăsare strigăm: *Cârma conduce statul. Ea are și răspunderea.* Cârmacii, se înțelege, nu fără temeiu zic: Frânele, da, le purtăm, însă stăm sub stăpânirea publicului. Opinia publică ne mână înainte. Am ținut până ce am putut frânele, dar fiind mare încordarea, frânele ne-au scăpat din mână, și acum curge, și până la domolirea patimilor mereu va curge sângele omenesc.

Care va să zică, se strecoară vinovații răsboiului

cum alunecă peştele luciu printre degetele pescarului şi fuge din nou în balta din care s'a prins. Şi totuş cineva poartă vina? Precum toate în lume se întâmplă cu cauză, n'a putut venì nici răsboiul ca ploaie fără nor. Işi are cauzele — pe vinovaţii lui. Cine sunt vinovaţii? Credeţi mie ce spun: Noi suntem vinovaţii! De m'aţi numì bârfitor ori rău-voitor al vostru, şi tot trebue să spun, că noi purtăm vina răsboiului. (Imputarea ce mi-o faceţi, dacă în adevăr credeţi că bârfesc, nici decum nu înseamnă că vă neîndreptăţesc, ci întăreşte numai convingerea, că punând răspunderea pe public, am atins un punct simţitor în chestia foarte mare a răsboiului).

Voi dovedì! Intreb: Ce e răsboiul? — Răspundeţi: Răsboiul e duel! S'au certat popoarele, ce luptă acum, şi duelează unele cu altele. Se omoară oamenii atâta vreme, cât le ţine furia. Indată ce patimile se vor domolì -- furia va scădeà, — şi va încetà şi răsboiul. Aşà e şi în natură — ziceţi. Se ivesc nori negri, încărcaţi cu scântei de fulger. Câtă vreme scânteile contrare nu se nimicesc, nu vor a încetà nici fulgerile şi tunetele. Indată însă ce scânteile s'au nimicit împrumutat, nu mai e viscol, nu mai e cutremur şi groază. Fug şi norii grei ce au vărsat potopul pe câmpuri, şi vine, din nou vine veselul soare ce înviorează întreg ţinutul pustiit prin furtună.

Astfel explicaţi voi răsboiul. Nu e vorbă, bine ziceţi. Popoare barbare şi-au pus ochii pe moşia străbună, patria noastră iubită. (Barbare le numesc, pentrucă cine atacă pe altul din bun senin nu poate fi numerat între civilizaţi.) Au pismuit barbarii frumseţile, bogăţiile naturei şi vreau să ne-o răpească. Dar vii cu nici un preţ nu o dăm!

Privind obiectiv răsboirile, cu adevărat trebue să concludem că ele sunt urmări ale conflictelor de inte-

rese între popoare. In răsboiul actual alţii şi-au pornit oştirile, alţii vreau să ne surpe. Noi suntem cei atacaţi de duşmani. Suntem partea nevinovată, partea ce suferere martiriu dela năvălitorii fără suflet. Faptului acestuia nu-i pot şi nici vreau a-i contrazice, căci e adevărat. Şi nici ca creştin, nici ca predicator, eu nu voi a ascunde adevărul.

Are însă răsboiul acesta ca toate răsboaiele, o altă lature, care nu e bine a se trece şi dacă ne numim creştini nici se poate trece cu vederea. Inţeleg laturea lui religioasă. Noi ceice ţinem la zisa Mântuitorului: *Ai voştrii şi perii capului toţi sunt număraţi* (Mat. 10, 30) şi credem, că cârma lumii o are *Celce* a zidit-o, ştim cu deplină siguranţă că precum nimic nu se întâmplă în lume fără ştirea şi învoirea Atotputernicului cârmuitor, aşà şi rostul răsboiului de acum în planul dumnezeesc a fost dinainte hotărât. Care e rostul prezentului răsboiu? Se cunoaşte apriat din locul Scripturei, unde cetim: *Trufia* ta s'a suit în urechile mele şi voi pune belciugul meu în nările tale (4 Impăr. 19, 28), iar într'alt loc: Şi cetăţile Sodomlenilor şi ale Gomorului, arzându-le cu sfărâmare, le-a osândit, puind pildă celor ce vreau să facă *necurăţenie* (II Petru 2, 6).

Citatele ne dumiresc că *trufia şi necurăţenia*, nu sunt plăcute Tatălui; aflăm din ele că ori când şi ori unde se iveşte trufia şi necurăţenia sunt cu asprime pedepsite de Tatăl ceresc, care zice: Şi voiu aduce peste voi sabie, care isbândeşte isbânda legăturii, şi veţi fugì din cetăţile voastre, şi voiu trimite moarte peste voi şi vă veţi da în mânile vrăşmaşilor voştrii (Leviţi 26, 25).

Ei bine! Am hulit eu, am grăit neadevărul, spunându-Vă: Noi suntem vinovaţii răsboiului? Nu am

hulit, nici am grăit neadevăr. Au nu noi am fost trufaşii, cari nu cunosc nici o margine a bunei-cuviinţe? Nu noi am fost şi suntem încă *necuraţii*, pe cari nici Sodoma cu Gomora nu i-a întrecut? In adevăr, trufia şi desfrânările omeneşti înainte de răsboiu nu mai aveau nici un hotar. Balta cu greu miros a tuturor fărădelegilor noi eram. Glasul nostru nu mai erà glas de apropiere între oameni, ci strigăt de răsbunare. Nici cea mai mică greşală a fratelui nostru nu erà trecută cu vederea. Milă nu aveam. De ruşine se înţelege nu ne păsà. Cum să avem ruşine de oameni, când şi de Dumnezeu uitasem aproape cu totul! Răutăţile acestea «s'au suit la urechile» cerescului Părinte; răutăţile noastre au poftit răsbunare, şi răsbunarea e răsboiul cu toate furiile sale. Examinând de aproape, deci, purtările noastre dinainte de răsboiu şi pătrunzând în adâncul faptelor ce le-am săvârşit — neapărat trebue să ajungem la convingerea religioasă, că nimeni altul nu poartă vina răsboiului, decât noi. Patimile noastre, cari şi voi le numiţi cauze ale răsboiului, patimile şi nedreptăţile fără număr au cerut răsbunare — care nici n'a întârziat.

Privind prin prisma bibliei răsboiul, venim la convingerea, că popoarele barbare ce s'au ridicat ca volbura să ne înghită, nu sunt alta, decât *plaga* ce a ajuns şi pe vechii Faraoneni când s'au făcut peatră de scandelă contra voiei dumnezeeşti şi n'au dat voie poporului Israiltean a eşì din Egipet. Tot celce se va lăpădà de mine înaintea oamenilor, şi eu mă voiu lăpădà de el înaintea Tatălui carele este în ceriuri (Mat. 10, 33). Noi ne-am lăpădat. Foarte tare am părăsit pe Dumnezeu. Dar şi Dumnezeu ne-a părăsit. Răutăţile noastre L-au depărtat de noi, şi au adus răsboiul asupra capului nostru. Să recunoaştem aceasta. Şi să recunoaştem, că

Dumnezeu pedepseşte nu cu bâta, ci cu trimiterea *plăgilor* asupra popoarelor ce se depărtează de El, căci Insuş zice: «Iară de nu mă veţi ascultà şi nu veţi face poruncile mele, şi nu vă veţi plecà judecăţilor mele şi de se va îngreoià sufletul vostru ca să nu faceţi voi toate poruncile mele şi să stricaţi legătura mea — voiu face vouă aşà: Aduce-voiu asupra voastră lipsă, şi râia şi gălbinarea va orbì ochii voştrii şi va topì sufletul vostru şi veţi sămănà în zadar săminţele voastre şi le vor mâncà protivnicii voştri, şi voiu pune faţa mea asupra voastră şi veţi cădeà înaintea vrăşmaşilor voştri, şi vă vor gonì pe voi, ceice vă urăsc» (Levit. 26, 14—17)...

De aceea suntem noi vinovaţii răsboiului!

Imprietinindu-ne cu gândul, că din vina noastră s'a pornit răsboiul, spre a ne umilì şi a ne întoarce iarăş către vieaţa conformă cu legea lui Dumnezeu, răspunsul la întrebările: putem scurtà răsboiul? îi putem micşorà suferinţele: şi ce avem a face, ca să nu mai apese groaza lui? vine dela sine. Fiecare răspunde: Am măniat pe Dumnezeu — m'a pedepsit cu răsboiu: Il voi desmănià, şi va încetà răsboiul!.. Şi răspundem şi ne rugăm aşà, pentrucă între cauză şi urmările ei totdeauna se află strânsă legătură. Cauza răsboiului e mănia lui Dumnezeu. Incetând mănia aceasta şi răsboiul va încetà... Că aşà au să se petreacă lucrurile îndoială nu încape. Fulgerile şi detunăturile aerului, de cari am vorbit adineaori, oare pot continuà după nimicirea scânteilor electrice ce le produc? Nu numai că nu pot, dar îndată ce electricitate nu mai este în nori, ca la vrajă înceată şi furtuna şi linişteа domneşte aerul. Măniea dumnezeiască e scântee electrică ce trăsneşte. Trecând ea, trece şi trăsnetul răsboiului. Şi trece aşà: Cu întoarcerea către Dumnezeu a popoarelor se îmblânzesc şi patimile po-

poarelor aflătoare în răsboiu, patimi ce au ridicat popor asupra poporului şi au cauzat pustiirile cari le deplângem. Lipsa patimilor dă naştere iubirei dintre popoare, cari recunoscându-se de fii ai aceluiaşi Părinte ceresc, se recunosc şi de fraţi, meniţi a trăi în pace şi a conlucrà împreună la opera mare ce o chemăm *civilizaţie*, iar în termini biblici se zice: Fiţi desăvârşiţi ca şi Tatăl vostru cel din ceriuri: Iubirea dintre popoare, bazată pe întoarcerea cătră Dumnezeu, este cea mai bună chizeşie a păcii statornice. Cu adevărat! Numai popoarele ce ţin la Dumnezeu pot îndeplinì îndrumările Mântuitorului Hristos, cari sunt temeiul oricărei păci, şi cari îndrumări sună: «De te sminteşte pe tine ochiul tău cel drept, scoate-l pe el şi-l lapădă dela tine, că mai bine este ţie să peară unul din mădulările tale şi nu tot trupul tău să se arunce în Gheena; şi de te sminteşte pe tine mâna ta cea dreaptă, taie-o pe ea şi o lapădă dela tine, că mai bine este ţie să piară unul din mădulările tale şi nu tot trupul tău să se arunce în Gheena» (Mateiu 5, 29—30).

Aşà e iubiţilor! Apropierea de Dumnezeu, şi mai deosebit de Fiul Său, Domnul Isus Hristos, sădeşte în noi duhul evangelic pe care Sf. Ap. Pavel ni-l propune aşà: Rogu-vă pe voi eu legatul întru Domnul, cu vrednicie să umblaţi întru chemarea cu care sunteţi chemaţi, cu *toată smerenia, şi cu blândeţe, cu îndelungă răbdare, îngăduind unul altuia cu dragoste* (Efeseni 4, 1—2). Duhul evangelic, sădit şi cum se cade cultivat la toate popoarele, va face să înceteze pentru totdeauna, precum certele dintre singuratici, aşà şi toate răsboaiele dintre toate popoarele pământului...

Iarăşi şi iarăş mă apropiu, deci de voi, şi iarăş şi iarăş vă întreb: Unde e celce zice, că nu în puterea

noastră stă a conteni furiile răsboiului? Cum nu? Pacea este ca şi arborele ce din sămânţă mică creşte uriaş. E mic la început arborele, dar având pământ bun şi aer priincios, îşi întinde rădăcinile, îşi lăţeşte şi coroana, care cu toate vânturile turbate luptă şi dă scut vietăţilor ce-şi caută sub ramurile lui scăparea. E sămânţă pacea, când o doresc puţini. De îndată însă ce duhul evangelic încolţeşte în inima tuturor şi prinde rădăcini tari la popoare, va creşte mare arborele păcii, şi nu vor mai fi răsboaie între popoarele pământului.

De ce să nu fim noi ceice fac începutul?! De ce să nu ne dăm noi mâna de fraţi şi să căutăm a ne înfrânà *trufia* şi *necurăţenia*, cari sunt izvoarele tuturor certelor?! Repet: de ce să nu pornească dela noi curentul de pace? Inceputul e momentul hotărâtor, e pârghia. Puţin poate împortà cine e începătorul. Hula cuiva, că suntem oameni de sat, că de noi nime nu ascultă nici să luăm în seamă.... N'au zis oare Fariseii şi de Isus, când începuse a predicà, că *proroc din Galileia nu s'a sculat* (Ioan 7, 52). Cu toate aceste n'a trecut nici un veac şi s'a lăţit preste tot pământul «cuvântul Galileanului luat peste picior»? Căci nu aceea este de însemnătate: dela cine porneşte îndemnul, ci de *însemnătate este*: *ce îndemn* face cineva. Indemnul ce eu vă dau e bun. Nime nu-l trage la îndoială. Indemnului meu nici nu-i poate contrazice nimenea. Indatăce îl primim deci cu totdinadinsul, îndatăce ne dăm toată silinţa a fi *blânzi, smeriţi cu îndelungă răbdare unul faţă de celalalt* pildă ne va fi din ce în ce, şi tot mai mult urmată şi de alţii, şi ca urmare nu va puteà întârzià nici pacea de obşte. Doar răsboiul cu ororurile sale ne sileşte a ne întoarce cătră Dumnezeu şi a fi blânzi, smeriţi şi îngăduitori!... In timpul răsboiului de astăzi mai bine ca

ori şi când, cât de adevărate sunt cuvintele Ecleziastului ce zice: Mărit-am lucrurile mele, ziditu-mi-am case, sădit-am vii, făcutu-mi-am grădini şi livezi, şi am sădit în ele tot feliul de pom roditor; făcutu-mi-am lacuri de ape, ca să ud dintr'ânsele dumbrava de lemne odrăslitoare; avut-am slugi şi slujnice, şi robi am avut şi cirezi şi turme multe am avut, mai multe decât toţi cei ce au fost înainte de mine în Ierusalim; adunatu-mi-am argint şi aur şi avuţiile împăraţilor şi ale ţărilor; făcutu-mi-am cântăreţi şi cântăreţe şi desfătările fiilor omeneşti, mestecători şi mestecătoare de vin; şi m'am mărit şi am adaos înţelepciune mai multă decât toţi ceice au fost mai înainte de mine în Ierusalim ci şi înţelepciunea a fost cu mine; şi tot ce au poftit ochii mei nu am depărtat dela dânşii şi n'am oprit inima mea dela nici o desfătare... şi am căutat eu spre toate lucrurile mele care le-au făcut mânile mele şi spre truda care m'am ostenit a o face, şi *iată toate sunt deşertăciune şi alegerea duhului şi nimica nu este prisosire sub soare*» (Ecl. 2, 4—11).

«Da, iubiţilor! Nimica nu e statornicie aici pe pământ, nimic nu ne procură desfătări neperitoare, nimic nu mângăe în afară de Dumnezeu, la care şi trebuie să alergăm şi să-i împlinim voia!.... Intărire este Domnul celor ce se tem de Dânsul — zice şi Psalmistul (24, 14). La El vom şi alergà şi voia Lui vom împlinì. Şi care e voia Lui? — Ne spune evangelistul care e voia lui Dumnezeu zicându-ne: «Veniţi binecuvântaţii Părintelui meu, moşteniţi împărăţia care este gătită vouă dela întemeerea lumei, că am flămânzit şi mi-aţi dat de am mâncat, însetoşat-am şi mi-aţi dat de am beut, strein am fost şi m'aţi îmbrăcat, bolnav am fost şi m'aţi cercetat pe mine, în temniţă am fost şi aţi venit la mine» (Mateiu 25, 34—36).

Voia lui Dumnezeu, cum vedeţi, este a săvârşì faptele milosteniei sau a fi cum zicem astăzi *Samariteni.* Răsboiul ce tot mai sălbatic îşi varsă undele ne dă bun prilegiu la Samaritenie. Avut-am cândva atâţi ciungi, schiopi, orbi... câţi avem dela începutul răsboiului încoace? Fost-au în zilele de pace orfanii şi văduvele ce sunt acuma? Avut-a societatea noastră lipsă de azilele şi spitalele de care are trebuinţă în zilele aceste, ca să poată primì în ele pe toţi bătuţii de soarte, pe bolnavii răsboiului? De când este lumea nu au putut fi omenimea martoră nefericirilor ce le stăm acum faţă în faţă. De aceea «samaritenii înduraţi» sunt adevărată binefacere popoarelor ce tângesc pe urma răsboiului acestuia îndelungat. Faptele umanităţii în toate timpurile au constituit virtute, în răsboiu însă ele sunt coroana tuturor virtuţilor omeneşti, căci ne aduc bunurile mari sufleteşti după care atât de mult oftăm în zilele aceste pline de griji. Faptele umaniste ne aduc; *a)* mulţămirea sufletească, că am putut ajutà nefericiţii şi le-am putut şterge cât de cât lacrimile şi *b)* ne apropie de pacea mult dorită. In adevăr, numai faptele milei dărâmă zidurile despărţitoare dintre oameni. Faptele milei îi apropie, îi leagă unii de alţii pe oameni şi faptele milei nimicesc egoismul, care cu împărecherile ce le întroduce între singuraticele persoane şi între popoare... atât de mult strică şi împedecă binele obştesc al păcii.

Intrebările ce ni le punem, ca samariteni, pot fi numai aceste: Unde putem aflà pe ceice mai mult sufer? Unde e mai arzătoare trebuinţa de ajutor? Cum putem fi mai folositori celor ce sufer pe urma răsboiului? — Şi precum la catastrofe de focuri, de potop ş. a. fiecine dă ajutorul său unde primejdia focului ori a apei e mai mare şi ameninţă mai multe vieţi, aşà vom căutà aici

şi vom duce în lazaretul nostru pe cei mai primejduiţi, cari numai prin mijlocirea noastră mai pot fi scăpaţi de totala nimicire. Odihna nu e iertat să o cunoaştem. Nime nu poate zice: Mi-a fost destul! Prea mă ameninţă şi pe mine secerea morţii! Facă şi alţii cât am făcut eu!... Nu. Nu este iertat a folosì vorbe de scuze. Au Domnul Isus Hristos, venind în lume să se jertfească pentru noi, a zis vreodată: Prea cu multă osteneală şi lăpădare de sine merge ridicarea poporului din noroiul păcatelor? Au s'a tânguit că-l dor palmele primite şi cuiele ce întră prin carnea vie când omorâtorii Săi Il ţintuiau pe cruce? Au căutat'a scăpare dinaintea morţii?... Nici decum! Pe ceice venise să-L prindă i-a întrebat: Pe cine căutaţi? Şi când aceia au răspuns: Pe Isus Nazarineanul! numai decât a zis: Zis-am vouă că eu sunt! Deci de mă căutaţi pe mine, lăsaţi pe aceştia — înţelege Apostolii — să se ducă (Ioan 18, 8). S'a pus Hristos, va să zică, pavăză pentru toţi. Pe toţi i-a apărat. Singur El s'a dat morţii. Veseli şi ca la nuntă au plecat la eşafod toţi mucenicii, când şi-au pus vieaţa pentru credinţă şi binele de obşte. Aşà se cuvine a face lăpădare de sine şi noi, spre a întărì pacea în sânul ţării şi poporului, adeverind cuvintele prorocului Isaia, carele grăeşte: Şi vor fi faptele dreptăţii voastre pace, şi va aveà dreaptă odihnă şi vor fi nădăjduind până în veac; şi va locuì poporul lui în cetatea păcii; şi va locuì nădăjduind şi se va odihnì cu avuţie (Is. 32, 17—18). Pacea câştigată prin jertfirea de sine, este pace care vine dela suflet şi întră la suflet, nu pace din afară numai — făţărie, şi deci e pace vecinică ca şi duhul ce-i dă vieaţă.

Ascultându-mă pe mine şi împlinind îndemnurile ce vă dau, par'că văd scara lui Iacob pe care se suiau

şi coborau îngerii lui Dumnezeu (Facere 28, 12), şi văd par'că cum oamenii de astăzi se duc la Dumnezeu şi cum Dumnezeu vine la ei cu toate harurile la care vrea a-i face părtaşi, şi mai ales vine aducând din cer pacea ce zi de zi o cerem în rugăciunea domnească când zicem: Vină împărăţia Ta!...

«Celce este dela Dumnezeu, graiurile Lui ascultă» (Ioan 8, 47) zice evangelistul. Dela Dumnezeu sunteţi voi, iubiţi fii! căci vă numiţi creştini şi fii ai lui Dumnezeu. Ascultaţi deci graiul meu!... Darul Domnului nostru Isus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl să fie cu voi cu toţi. Amin!

Vasile Gan,
protopop.

La pragul altarului.[1]

«Sfinţească-se numele tău».
Matei cap. 6, v. 9.

Iubiţi creştini!

Nu-mi este dat să cunosc nimic mai frumos în vieaţă, şi mai înălţător, decât lucrurile învăluite în taină, ca într'un vestmânt. Aşà spre pildă proorocul Isaia vorbeşte în capitolul al VI-lea al cărţii sale profetice, despre o vedenie minunată, cu prilejul căreia a fost chemat în slujba Dumnezeului său. El îşi aduce foarte bine aminte chiar şi de timpul acestei arătări, care s'a întâmplat pe vremea regelui Uzia. Se făceà parecă întocmai ca şi când Dumnezeu ar fi şezut pe un tron măreţ de aur, iar haina lui strălucitoare umpleà biserica. Nenumăraţi Serafimi acoperiţi de câte şase aripi se înşirau în preajma sa, şi strigând unul către altul cuvinte al căror înţeles nu este dat minţii omeneşti să-l înţeleagă, ei îşi uniau glasurile în această biruitoare cântare de

[1] Din volumul de cuvântări ce se va tipări.

laudă: «Sfânt, sfânt e Domnul Savaot, plin este cerul şi pământul de mărirea lui». Şi se cutremurau stâlpii uşilor dela altar de glasul celor ce cântau, spune profetul, şi casa întreagă se umplu de fum....

Nu este nume pe suprafaţa pământului care să fie atât de răsunător şi de sfânt, ca numele lui Dumnezeu. Cine ar puteà să măsure oare înălţimea, la care-l ridică Domnul Savaot pe acela ce se roagă, agrăindu-l cu următoarele cuvinte: «Sfinţească-se numele tău»? In faţa acestui tron de aur pe care-şi sprijineşte mărirea nemăsuratul şi vecinicul Dumnezeu, stă omul trist şi neputincios, cu mânile împreunate şi se roagă. Şi parecă împreună cu cuvintele: «şi ne mântueşte de cel rău» el ar fi gata să-şi aducă înaintea lui Dumnezeu tot amarul sufletului său şi întregul chin al desnădejdii. Dar iată faţa celui ce-şi înalţă ochii către bolta necuprinsă a cerului, se însenineazâ fără de veste. Stăpânitorul lumilor îl sileşte să-şi uite pe încetul durerea şi lipsa, îi alină sbuciumul inimii şi-l îndeamnă să zică, să şoptească: «Sfinţească-se numele tău! Vie împărăţia ta! Fie voia ta»! Cât de sus trebue să se ridice oare o inimă omenească peste acest văl de nenorociri ce ne pândesc din toate unghiurile, până acolo, la bunul nostru «Tată» care este în cer, deşì «ceriurile ceriurilor nu-l pot cuprinde», şi cât de departe trebue să alunge dela sine toată turma nevolnică de griji, pentru de-a puteà rostì în mijlocul celei mai fierbinţi rugăciuni, înfiorat de o adâncă evlavie: «Sfinţească-se numele tău».

Iubiţi creştini! Care este numele lui Dumnezeu, despre care vorbeşte cea dintâiu cerere din «Tatăl nostru»? Oare n'ar fi mai firesc ca acest vecinic locuitor al ceriului şi temelie a tuturor lucrurilor, să rămână poate tocmai din cauza nemărginirei lui, mai necuprins şi mai

tăinuit decât oricare altă ființă? Acela care pătrunde și înțelege toate, nu rămâne oare pururea neînțeles și neștiut de nimeni? Poate fi rostit de pângărite buze omenești, numele aceluia care cunoaște deopotrivă atât cele mari ale lumii cât și cele mai neînsemnate viețuitoare, și le chiamă la sine? Este cu putință ca pe acela pe care nu-l încap nici ceriurile cele mai înalte, să-l strâmtorezi în cătușele unui singur nume făcut din câteva sunete? Unde vom găsì oglinda aceea fermecată, care să adune într'un punct, în cărbunele aprins al unui singur nume, toate însușirile strălucitoare de lumină ale vecinicului Dumnezeu? Gândurile și simțemintele acestea sunt în stare să te doboare prin măreția lor la pământ. Am cunoscut și astfel de oameni, cari sprijinindu-se pe o evlavie rău înțeleasă, spuneau că orice nume cât de frumos, nu poate fi demn de-a aruncà o rază de lumină în cămara minții noastre, în strălucirea căreia să zărim adevărata mărire a lui Dumnezeu. Este o nebunie, zic ei, de a căutà un nume oarecare, pentruca să încercuești în el pe stăpânul nemăsurat al universului. Dintr'un punct oarecare judecând părerea lor, nu se poate zice că n'ar aveà întru nimic dreptate. Căci oare cine poate cunoaște deplin pe Dumnezeu, pe adevăratul Dumnezeu, pe acela pe care ni l-a descoperit inimilor noastre Isus Hristos? Care minte omenească ar aveà cutezanța aceea cumplită să zică: Eu l-am văzut! Eu l-am înțeles! Eu îl cunosc!? Noi n'avem voie însă a schimbà fără multă judecată o cunoaștere mai puțină cu o deplină necunoaștere. Intocmai, — ca să mă folosesc de o asemănare a apostolului Pavel, — precum privind un lucru într'o oglindă îl vedem mai puțin luminos și strălucitor, decum l-am vedeà uitându-ne deadreptul la el, tot astfel și cuvântul Dumnezeu ne arată

ca într'o oglindă omenească întunecată, aceea ce e vecinic şi dincolo de hotarele lumii şi priceperii noastre. De aceea să nu ne sfiim a rostì cu îndrăsneală deplină numele lui preasfânt şi să-l vestim în tot locul până la marginile pământului! Căci mi s'ar păreà fără de înţeles a nu face astfel. Cum ar fi cu putinţă ca cel vecinic, care îndreaptă în spaţiul acesta fără de margini calea stelelor, dându-le nume la toate, să rămână fără de nume pe buzele acelora ce-s zidiţi de mâna sa, şi să stea departe, necunoscut, într'o singurătate nepăsătoare şi mută? Cum s'ar puteà ca stăpânitorul pământului şi făcătorul lui, care a adus toate vieţuitoarele în faţa omului, pentruca omul, fiinţa aceasta ce cunoaşte, ce cugetă, ce vorbeşte, să dee nume făpturilor negrăitoare, şi în semn de stăpânire să le chieme la sine, el, tatăl îngerilor, să nu fi chemat şi pe oameni la sine, şi să nu fi îngăduit lor să-l numească cu acest nume dulce, tâlcuitor al celor mai înflăcărate dorinţe ale sufletului: *Dumnezeule?!* Dacă Dumnezeu a ştiut să aşeze numele său ca pe o comoară de aur chiar şi în pieptul sălbaticilor, al acelor mâncători de oameni, despre cari călătorii au obicinuit totdeauna să ne povestească cu multă nedreptate lucruri grozave, nu vom crede oare că el s'a gândit mai întâiu la noi, cărora ne-a descoperit toate tainele împărăţiei cereşti, şi trimiţându-ne pe însuş fiul său, ne-a îngăduit să urcăm mai degrabă scara ce duce în vecinica împărăţie câştigată prin sângele şi vieaţa lui? Pentru o mai bună înţelegere a acestui lucru îndrăznesc a vă povestì o întâmplare, în care vom vedeà cum numele lui Dumnezeu va străluci mai luminos ca o flacără chiar acolo, unde ne place să credem că cruzimea îşi are cu deosebire sălaşul ei cel mai îngrozitor.

«Intr'o seară, — astfel istoriseşte un preot din India

de vest, — când mă întorceam cu familia şi cu doi servitori dintr'o călătorie mai lungă acasă, auzirăm la marginea unei păduri un glas înăbuşit, gemând. Ne apropiarăm de locul de unde auziserăm acel glas şi aflarăm sub un copac pe un sălbatic, care slăbit de bătrâneţe şi de neajunsurile vieţii, părea că-şi aşteaptă sfârşitul. La început nu voì să ne răspundă, cu toate că îi vorbirăm în limba lui, şi cu blândeţe. După câtva timp însă, ne răspunse cu lacrimi în ochi:

«Vai! azi dimineaţă când se roşise cerul am plecat să ajung acasă, dar am rătăcit pe drum. Se făcù apoi întunerec, şi ostenit, am căzut la pământ. Acum sunt silit să zac aici, unde mă vor sfăşià fiarele, sau mă vor omorî de bunăseamă vrăjmaşii mei. Sărmana mea soţie! Sărmanii mei copilaşi!»

Pe toţi trei ne cuprinse mila de bietul om şi sfătuindu-ne împreună, îl rugai să meargă împreună cu noi.

«Dară tu nu mă cunoşti», răspunse sălbaticul.

«N'am trebuinţă să te cunosc», adăugai eu. «Vino»!

Il duserăm cu multă greutate în coliba noastră.

Aici dupăce i-am dat de mâncare şi de beut, pentru ca să se întărească, îl aşezarăm să se culce într'un pat, care erà vecin lângă patul meu.

După miezul nopţii mă deşteptă un zgomot, întocmai ca şi când sălbaticul s'ar fi ridicat din aşternutul său. Fără de veste mă cuprinse o spaimă înfricoşată. Intinzându-mi repede mâna tremurătoare, am luat fără zgomot revolverul ce-l ţineam totdeauna în apropierea mea, şi aşteptam să văd ce o să mi se întâmple...

Indată însă am recunoscut câtă nedreptate îi făcusem bietului om. Nici odată nu voiu uità, ce-am văzut şi ce-am auzit în noaptea aceea.

Sta în genunchi şi se rugà astfel:

«O Dumnezeule, îţi mulţumesc că ai făcut să lumineze soarele în drumul meu! Iţi mulţumesc că nu m'a muşcat nici un şarpe; că nu m'au sfăşiat animalele din pădure; şi că nu m'am întâlnit nici cu un singur om rău! Iţi mulţumesc că a venit acest bun prietin şi m'a primit în coliba sa!

O Dumnezeule! când acest străin, sau prietinii lui, sau urmaşii lui se vor află vreodată în vreo călătorie, fă atunci să le lumineze soarele! Primeşte-i subt acoperemântul tău! Fereşte-i de şerpi, de fiare şi de duşmanii lor!

Şi de cumva se va află vreunul din ei, rătăcind prin păduri s'au prin pustiuri, sau zăcând lângă drumuri, îngădue să vină în clipa aceea la dânsul vre-un om bun, care să-l ia şi să-l ducă cu sine în coliba sa»!

Astfel eră ruga lui iar a mea eră:

«Tatăl nostru carele eşti în ceriuri, sfinţească-se numele tău».

Ne vom întrebă însă, că oare Dumnezeu are lipsă de această proslăvire a numelui, pe care obicinuim să i-o aducem zi de zi, prin cuvintele rugăciunii noastre? «Sfinţească-se numele tău»! De bunăseamă că nu este un singur om, care în nepriceperea sa să creadă că prin rostirea lor s'ar mai puteà alătură sfinţeniei lui Dumnezeu, încă un mic adaus de sfinţenie! Numele lui preasfânt a fost astfel mai nainte de ce l-ar fi chemat în durerea lui, sufletul nostru. Este aşà de sfânt încât nu are nevoie de nici un spor, şi lauda aceasta mai înainte de intemeierea lumii, i-au dat-o neîncetat Serafimii cu întreita lor cântare de biruinţă. Noi nu mărim cu nimic copleşitoarea lui slavă. Tot ce dorim şi cerem este ca el să rămână pururea sfânt în mijlocul nostru:

să ne fie tot ce avem mai scump şi mai sfânt în încăperile noastre pământene. Când ne îndreptăm însă privirea spre zările albastre, de unde aşteptăm parecă înfăptuirea viselor noastre de evlavie, ne rugăm totodată şi cu scopul acela, ca numele preabunului părinte ceresc, să nu rămână asemenea unei comori de mare preţ, tăinuit subt ascunziş greu de fier şi lăcate. Dimpotrivă cerem cu duioşie ca sfinţenia şi strălucirea acestui nume, să se vadă, şi să lumineze şi în vieaţa noastră, întocmai cum străluceşte soarele în faţa unui rîu, ce-şi poartă argintul valurilor către mare. Şi întocmai precum ostaşul poartă mândru cu sine numele împăratului său pe chipiu, iar servitorul semnul stăpânului căruia îi slujeşte, tot asemenea să se poată citì şi din fiinţa noastră întreagă, atât pe dinlăuntru cât şi pe dinafară: în cugetare, în cuvinte şi în fapte, acel nume care este mai presus de orce nume. Infăptuirea acestui cuvânt măreţ de laudă şi slăvirea lui prin o vieţuire potrivită înţelesului său, trebue să fie scopul rugăciunii noastre. Dar nu numai atât. Noi trebue să luptăm cu trup şi suflet şi pentru răspândirea lui. O adevărată mărturisire de credinţă, nu este aceea care-şi are isvorul într'o învăţare pe dea rostul acâtorva cuvinte spuse şi trăite de alţii. Pentru de a-ţi mărturisì credeul aşà cum trebue, ai lipsă de o vieţuire lăuntrică a lui; ai lipsă de primejdi pe cari să le înfrunţi înafară; ai lipsă de o jertfă vitejească şi mişcătoare de suflet pentru sângele vărsat, şi pentru crucea Mântuitorului înălţată în imprejurări nevrednice şi umilitoare. Căci acesta este întreg înţelesul făgăduinţii sale luminoase făcută apostolilor. «Cine mă mărturiseşte pe mine înaintea oamenilor îl voiu mărturisì şi eu înaintea părintelui meu din ceriuri». Impreună deci cu această cerere de sfinţire a numelui marelui rege al cerului, în-

drăznim a face luătoare de seamă orce casă, pentruca tata şi mama să împărtăşească cu credinţă copiilor laptele şi mierea învăţăturilor dumnezeeşti; facem luătoare de seamă şcoalele şi salele de învăţământ, ca în mijlocul lor să stăpânească adevărul, lumina şi puterea catehismului; ne îndreptăm către amvoane pentruca să se împrăştie credinţa deşartă şi necredinţa, şi fiecare slujitor al lui Dumnezeu lăsând să treacă nebăgată în seamă ocara şi batjocura ce i se aruncă în faţă, să-şi îndeplinească chemarea cu conştiinţa curată, pentruca acel minunat salut al iubirii care se înalţă biruitor în cuvintele: «Pace tuturor, — şi Duhului tău», să se schimbe într'o faptă şi un singur cuvânt; ne îndreptăm, binecuvântând harul dumnezeesc, către străduinţa obştească a fiecărei societăţi creştine de binefacere ca toate deopotrivă să slujească măririi numelui lui Dumnezeu şi nu câştigului lor propriu; cu un cuvânt facem luătoare de seamă întreaga noastră biserică, ca prin rostul predicei, prin vestirea cu încredere oarbă a cuvântului ceresc, prin sguduirea acestor ziduri moarte şi schimbarea lor în pereţi vii şi izvorîtori de răsunet, să devie aceea ce trebue să fie: mama noastră a tuturora, în cuvintele căreia să găsim mângăerea durerilor de ieri şi făurirea nădejdilor noastre de mâine.

Iubiţi ascultători, să nizuim deci a zice cu vrednicie şi aceasta întâie cerere din «Tatăl nostru»! Domnul şi stăpânul lumii văzute şi nevăzute să ne înveţe a ne rugă pururea: «Sfinţească-se numele tău»! Amin.

Dr. I. Broşu.

Mişcarea literară.

Un jubileu. «*Biserica şi Şcoala*», organul oficial al diecezei Aradului împlineşte 40 de ani dela înfiinţarea ei. Nesocotind parecă pentru o clipă vremurile grele prin cari trecem, această revistă cu format ce nu sare în ochi, ca o fecioară harnică dela ţară a îmbrăcat în numărul din 1/14 Ianuarie 1917 straiul de sărbătoare şi bucurie. Cât de scurtă, vai, e la noi vieaţa unei gazete, ce se încumetă să fie şi «bisericească-şcolastică». Câte palate de vis, şi stânci de idealism chiar, trebue să se pulverizeze în încăperile redacţiilor, pentruca cetitorii să înţeleagă că peste trebuinţele monotone ale unei vieţi trăite sub semnul brutal al materialismului, se ridică o lume de nizuiţi superioare. Şi cel ce a supravieţuit furtunile de primăvară îndărătnică ale unui organ de publicitate în primele lui zvârcoliri spre lumină, poate privì cu duioşie în trecut, la obârşia apelor limpezi ale anilor de încercări, rătăciri nevinovate şi purificare. Deaceea îl înţeleg atât de bine pe părintele protosincel *Roman R. Ciorogariu*, când, pentru de-a arăta fazele de evoluţie, prin cari a trecut «Biserica şi Şcoala», povesteşte cu amară ironie potolită, următorul episod caracteristic:

«*In anul 1883 apare «Biserica şi Şcoala», scrisă cu ortografia academiei române, dar a trebuit în curând să o părăsească, căci episcopului şi consistorului nu-i trebuià ortografia academiei, şi s'a dat lozinca că profesorul aşà trebue să scrie cum îi porunceşte acela care-l plăteşte! Spiritul acesta este eternizat în notele cu cari s'a tipărit în foaie circularele consistoriale în Nr. 24, 30 şi 31 din 1883*» !

Articolul de fond al directorului seminarului arădan, părintele *Roman R. Ciorogariu*, ce conţine un interesant istoric al foaiei, pe care binevoieşte cu cunoscuta-i energie tinerească s'o conducă până azi, sfârşeşte în chipul următor:

«*Da, stipendiile ne-au dat scriitori, dar de cetitori nu ne-am îngrijit; şi până când cartea nu va devenì o necesitate sufletească a obştei, nici o întreprindere literară nu va succede. Pe lângă fiecare fundaţiune de studiu, ar trebuì să esiste şi o fundaţiune pentru popularizarea acestui studiu.*

Pe lângă aceasta este iminentă, un categoric imperativ, organizarea seminarelor noastre, slavă Domnului luată dejà în Programul Ex. S. D. Mitropolit V. Mangra, ca să se facă o reînoire sufletească a viitoarei preoţimi».

Dorim revistei «Biserica şi Şcoala», care numără deastădată între colaboratorii ei pe distinşii istoriografi *Dr. I. Lupaş* şi *Dr. S. Dragomir*, apoi pe *Prof. V. Stanciu, Dr. Lazar Iacob, Dr. Gh. Ciuhandu, Dr. S. Cioroianu, Iosif Moldovan şi Dr. Gh. Popoviciu,* vieaţă îndelungată cu toate acele binecuvântări cereşti, pe cari le poate simţi omul în clipe de sărbătoare, când şi-a împlinit datorinţa cu scumpătate. *Dr. I. B.*

*

„Calea Vieţii“... Primim la redacţie 3 numeri din foaia poporală creştină «Calea Vieţii», redactată de dl *Dr. N. Brânzeu.* In articolul program, citim între altele următoarele: «... *Să ne întoarcem privirea rugătoare către preasfinţiţii noştri arhierei, cerşind binevoitorul ajutor; o foaie poporală creştină e o «foaie de tabără» a oastei, a cărei generali comandanţi sunt Ei; la binevoitoarea dispoziţie a lor stăm cu privire la fiinţa sau nefiinţa noastră».*

Deducţia noastră logică ar fi cam aceasta: toţi episcopii la cari face d-l *Dr. Brânzeu* un apel atât de călduros, sunt uniţi; gazeta «Calea Vieţii» este o «foaie de tabără», adecă militantă; prin urmare punându-se în serviciul oastei, pe care o conduc aceşti episcopi, nu poate face altceva decât propagandă pentru interesul lor: Unirea! Ne-am înţeles.

*

„Carte de rugăciuni şi cântări bisericeşti, *întocmită şi tipărită întâia oară cu binecuvântarea fericitului Preasfinţit Episcop Nicolae Popea,* de *Dr. Petru Barbu. Ediţiunea III Caransebeş,* 1916. Ediţiunea nouă a acestei cărţi — cunoscute sub numirea de «*Carte de rugăciuni cu sfânta Liturgie*» — e îmbogăţită cu: Rugăciunea soţilor (unul pentru altul), Rugăciune de mulţămire pentru facerile de bine ale lui Dumnezeu, Rugăciune la năcazuri şi supărări, Rugăciune pentru călătorie, Rugăciune la caz de boală. Rugăciunea celui din închisoare, Rugăciune la vreme de secetă, Rugăciune la necontenirea ploilor, Rugăciunea ostaşului în timp de pace, Rugăciunea osta-

şului în timp de răsboiu, Rugăciunea ostaşului care poartă steagul, Rugăciuni pentru pace, apoi cu mai multe cântece de stea şi colinde. Preţul unui exemplar legat simplu 70 fil; cu hârtie şi legătură de lux dela 2 până la 10 cor. La comande mai mari dă *rabat* potrivit.

*

„Cazania Domnului Cristos“. Sub deviza «Bunavestire«, apare în Cluj, primul număr, mi se pare, dintr'o serie de cărţi religioase pentru popor, întitulat: «Căzania Domnului Cristos». Sunt texte mai cunoscute scoase din sfânta scriptură, înşiruite fără un sistem deosebit şi fără un comentar potrivit, care ar înlesnì înţelegerea lor. Am rămas de atâteaori desiluzionaţi, dându-ni-se prilejul să cetim astfel de cărţi, sub învelişul cărora se ascundeau mai adeseori pofta după câştig, de cât o binefacere pentru cetitori. Noi credem a nu păcătui, când cerem ca astfel de lucrări să poarte pe coperta lor şi garanţia unui nume, care poate alungà ori şi ce nor de bănuială. Am avut prilejul să cetim în zilele trecute, o prefaţă la o astfel de carte tipărită în Sibiiu, în care se spuneà că cine va purtà-o cu sine nu va fi lovit de gloanţe, iar ca contra probă se recomandà ca să fie atârnată de gâtul unui câne, şi să se puşte după el...

*

Calendarul arhidiecezan. A apărut *calendarul arhidiecezan*, pe anul dela Cristos 1917 întocmit după gradurile şi clima Ungariei şi a României. Anul al şasezecişişasălea. Editura şi tiparul tipografiei arhidiecezane. Conţine, afară de partea calendaristică, de şematismul bisericii ortodoxe române din Ungaria şi Transilvania pe anul 1917 şi de celelalte părţi indispensabile ale unui bun calendar, încă şi o bogată şi aleasă parte literară, compusă şi din următoarele lucrări: † Arhiepiscopul şi Mitropolitul *Ioan Meţianu*. Moartea şi înmormântarea sa, de T. V. P. Arhiepiscopul şi Mitropolitul *Vasilie Mangra*. Alegerea, hirotonirea şi instalarea sa, cu portretul foarte nimerit al Escelenţei Sale, de T. V. P. Preoţimea în serviciul statisticei, de Dr. Gh. Comşa. Meditaţii, poesie de Al. Munteanu al lui Vasilie, şi altele şi altele. Preţul calendarului 1 cor. 50 fileri, plus 30 fileri porto. Se poate comandà dela librăria arhidiecezană, Sibiiu (Nagyszeben).

CRONICA.

Pentru cetitori. Publicarea revistei am întrerupt-o cu fascicolul 9—12, deci cu sfârşitul lui Iunie. Subtrăgând lunile de vacanţă Iulie şi August, când revista nu apare, au rămas nepublicate numerele pentru lunile Septemvrie — Decemvrie, anul 1916, deci 8 numere, pe cari le cuprindem în acest fascicol.

Paralel cu revista va apăreà şi «*Biblioteca bunului păstor*», pe care vom împărţi-o *gratuit*, ca şi în trecut, acelor cetitori, cari vor fi în curent cu preţul abonamentului. In vara trecută am expediat premiul «*26 predici la credinţa creştină sau Tâlmăcirea Crezului*», trad. de P. S. Sa episcopul *Nicodem* al Huşilor, şi credem că toţi cei în drept, au primit la timp volumul. Pentru anul 1917 pregătim **premii** de mare folos pentru practica pastorală. Intre altele **Noul Testament** cu litere latine şi cu ilustraţiuni frumoase. Credem că preoţimea conştientă va apreciă aceste silinţe ale noastre şi ne va da tot sprijinul. Manuscrisele şi toată corespondenţa, precum şi costul abonamentului, sunt a se trimite la adresa: Dr. N. Bălan. Nagyvárad. Szániszló u. 11.

*

Cu prilejul morţii protopopului Ioan Droc. Vârtejul danţului macabru, ce a cuprins în hora lui fantastică Europa, ne-a răpit, după atâtea jertfe rupte din sinul tinerimei, şi pe venerabilul moşneag cu mersul tihnit, cu graiul apăsat şi sobru, pe care ne plăceà să-l vedem cu atâta dragoste trecând cufundat în viziunea altor lumi, pe străzile liniştite ale Sibiiului...

Protopopul *Ioan Droc* s'a dus din mijlocul nostru. Ii plăceà cu nesaţiu tineretul; îl auzeam de-atâtea ori discutând cu căldură probleme de actualitate; îi zăream parecă sufletul vibrând sub această încătuşare de lut ce ne leagă de pământ. Am găsit totdeauna ceva titanic, ceva massiv în reprezentanţii postumi ai marei generaţii şaguniane. Oameni de convingere şi energie vastă, în caracterul cărora ca şi în matca unui vulcan, clocoteà lava unei voinţe eroice. Suflete, cari întineresc vecinic sub umbra ideilor mari şi generoase a unor vremuri de alcătuiri şi frământări îmbelşugate. Oamenii aceştia, şi sunt puţini, tăinuiesc în sufletul lor complecs, însuşiri de-o extraordinară frumseţe: ei ştiu totdeauna să moară frumos! Ei au un suprem ideal, căruia şi-au închinat cugetarea, simţemintele şi energia. Ei sunt stăpâni pe convingeri de-o maturitate inecstricabilă, lămurite în cuptorul de purificare severă a bunului simţ...

Protopopul Ioan Droc trecând la cele eterne, îşi câştigă prin lăsământul său, făurit în anul 1911 un loc de cinste în galeria bărbaţilor noştri ilustri. Averea de peste 100,000 de coroane, cu mici abateri o dărueşte întreagă bisericei obşteşti, al cărui slujitor devotat a fost în curs de mai bine de 50 de ani. Fără de-a impune restricţi deosebite, decât la anumite sume speciale, el o încredinţează bunei chibzuinţe a consistorului arhidiecezan. Dar să-l lăsăm să ne vorbească însuş sub speciae aeternitatis:

«Din restul averii noastre de circa

74 mii de coroane, să se formeze o fundaţiune, care va purtà numele: Ioan Droc, fost protopresbiter, şi soţiei sale Agapia Droc născută Burbea. Administrarea, chivernisirea şi îngrijirea averii fundaţiunii acesteia, o lăsăm în părinteasca îngrijire a Consistorului nostru arhidiecezan, care va aveà să acopere din venitul anual acele lipse, cari le va considerà mai arzătoare şi cari pot mai bine promovà interesele noastre religioase, culturale şi naţionale.

Am aveà însă dorinţa ca să se dea asesorilor consistoriali, profesorilor seminariali şi parohului catedralei cel puţin la an câte un premiu de 100 cor. pentru două cuvântări de model ce se vor rostì cu binecuvântarea Arhiepiscopului în Catedrala noastră din Sibiiu.

Să se mai dea o remuneraţie diaconului ceremonial al bisericei catedralei şi acelor cateheţi de-ai noştri din Sibiiu şi aiurea, cari prin zel creştinesc şi apostolic îşi împlinesc cu scumpătate misiunea lor de-a creşte tinerimea de la şcoalele neromâneşti în spirit creştinesc şi ortodox, pentrucă noi ţinem că viitorul bisericii noastre atârnă în mare parte dela direcţiunea mai sănătoasă, ce avem să dăm intelectualilor de mâne, după ce-am făcut dureroasa constatare că mulţi nu mai ţin la strămoşii noştri şi la legea noastră străbună cu evlavie, tărie şi sfinţenie»...

Iată un om admirabil!

Ne este dat rar prilejul, să întâlnim înfrăţite la un loc, cu atâta prisos de înţelegere, o diagnosă mai justă a trebuinţelor generaţiei de acum şi-o intuiţie mai superioară faţă de un nobil ideal, ce-ar trebuì realizat cu ori şi ce jertfe. Problema atât de vie a predicei în biserica noastră, se apropie în felul acesta cu paşi largi de resolvirea ei practică! Toată evoluţia culturală a unui popor îşi are temelia nu în ordinaţiuni sau legi creiate de corporaţiuni administrative, ci în mişcările masselor, în dorinţa lor neînfrânată după progres. Protopopul Droc, a dovedit-o cu un lucs de argumente. Astăzi tâlcuirea cuvântului divin de pe amvon s'a schimbat într'o necesitate! Este dureros fondul de tristeţe pe care se înfăţişează cu atâta realism crud, situaţia vitregă a predicei, în rostul de-a fi al bisericei noastre. Iată însă că dela dorinţa fierbinte după tâlcuirea scripturei, se procedează şi la fapte frumos grăitoare.

Notarul *Mache Ardeleanu*, mort în anii trecuţi, îşi dăruieşte pe neaşteptate averea, bisericei, pentru trimiterea unui tinăr în străinătate, cu scopul de-a se specializà în studiile omiletice; protopopul I. Droc, îşi tălmăceşte respicat dorinţa în literile testamentului său, de-a se împărţi anumite sume, ca premii pentru predici de model rostite în catedrală. Să nu se treacă deci cu uşurinţă peste glasul impetuos al arzătoarei probleme, care îşi cere acum dreptul ei de vieaţă! Catedrala din Sibiiu, pe care o numeşte, din lumea lui de odihnă, în primul rând marele răposat, sufere parecă mai greu, sub economia ce se face în răspândirea cuvântului de mângăere... Este o privelişte dezolantă să vezi cum o impozantă mulţime de lume, intelectuali şi popor, inundă în fiece Dumineca maiestoasa încăpere de sub cupola zugrăvită atât de graţios de pictorul Smighelschi, fără de-a li se împărtăşì şi hrana duhovnicească cuvenită. Pe lângă obicinuitele cântări şi simbolice forme rituale, ori şi cât ar fi ele de frumos înfăţişate, trebue deci să se predice! Sunt două lucruri, acest cuvânt viu şi această cântare duioasă, atât de apropiate unul de altul, încât

vieața celui dintâi cere ca un categoric imperativ pe al doilea. Să se predice mult și bine, aceasta o pretind intelectualii, aceasta o dorește poporul deopotrivă.

Soluția cea mai practică a cuvântărei regulate în catedrală, ar fi deci înființarea fără zăbavă a unui post de predicator specializat în direcția aceasta, care să fie obligat a rosti în fiecare an un număr stabilit de predici. Este, ca să ne exprimăm astfel, aproape un anachronism, ca o biserică în care își găsește simbolul metropolia întreagă, să fie lipsită de binefacerea celei mai înalte instituții evangelice. Catedrala din Cernăuți spre pildă, își aveà înainte de isbucnirea răsboiului european *doi predicatori*, unul pentru publicul românesc, iar celălalt pentru Ruteni. Prin fundația protopresbiterului Ioan Droc, lăsată la discreția venerabilului Consistor arhidiecezan, se creiază cel puțin o parte din mijloacele de lipsă pentru ridicarea predicei la acel nivou înalt, la care trebue să se găsească o biserică cu aspirații nobile și pretenții europenești de cultură.

Și se vor mai aflà și alte mijloace.

Se ivește acum întrebarea, că oare Venerabilul Consistor arhidiecezan, și în special Ex. Sa Mitropolitul, vor aveà energia cuvenită, și vor fi destul de expeditivi pentru de-a da o soluție satisfăcătoare acestei probleme vitale în organismul bisericei?

Protopopul I. Droc, a aruncat cu un gest de-o superioară nobleță, întrebarea, în clipa unei fericite inspirații. Va primi duhul lui, ce ne înconjoară de pretutindenea, oare și răspunsul cuvenit? In fața unor fapte mari avem nevoie de hotăriri mari. Făgăduința desvoltării mijloacelor de progres cultural a preoțimei și răspândirea cuvântului divin de pe amvoane, o avem chiezășuită într'o puternică și instructivă cuvântare inaugurală...

Vom supraviețui oare și înfăptuirea ei?

*

Un preot erou: Nicolae Peicu. In 17 Decemvrie 1916 o năprasnică lavină a curmat, pe frontul italian, vieața tânărului slujitor al altarului din Galomfalăul-mare, *N. Peicu.* Eroismul acestui preot militar nu-l poate întrece decât numai belșugul nepotolitului său devotament, în săvârșirea operei de caritate, căreia și-a închinat vieața. Cu duioșie ne îndreptăm ochii sufletului nostru cătră cel ce numai este. Sub potopirea omătului năvălitor, el înalță biruitor crucea Mântuitorului, a cărei slavă cu osteneli și trudă a căutat-o ziua și noaptea. Alăturea de credincioșii săi, sub înfrățirea pe care-o dă nepregetătoarea crăiasă, el își doarme somnul de veci. Armata lui Crist a pierdut încă pe unul din luptătorii mântuirei. Să ne descoperim deci capetele în fața amintirii lui, și să urmăm pildei strălucite a duhului său, pus cu atâta dragoste în slujba chemărei celei mai înalte!

*

Emil Verhaeren. Zdrobit de roatele nemiloase ale trenului năvălitor, moare în *Rouen* cel mai mare poet modern al Belgiei, al Europei: *Emil Verhaeren.* Autorul «*Flacăriilor negre*», al «*Orașelor tentaculare*», al «*Forțelor tumultuoase*» și al «*Ritmurilor suverane*», în cari se înalță la culmi de cugetare și vigori de formă cu adevărat geniale, dispare fără de veste, ca un meteor de pe cerul înrumenit cu sângele răsboiului. A fost un om rar. Mai mult decât rar. Unic; mai mult decât unic: mare! A fost mare în adâncimea și intensitatea simțirii, în pu-

terea de viziune a fantesiei sale de Rubens al condeiului, în arta sa eroică, în limba sa convingătoare și desăvârșită, ce știà cântà și pictà deopotrivă. Erà un om ce întrupà o țară, cu toate aspirațiile ei; erà glasul Flandriei, și acest glas erà poate cel mai sonor din câte s'au auzit în Europa. Acesta «Zola al versului», acest «poet al Parocsismului, al Misterului și al Destinelor» se poate zice, spune d-l *Ernest-Charles*, c'a dat poeziei o măreție pururi nouă și surprinzătoare, o măreție culminantă și profundă în acelaș timp, investmântând un fond adânc filozofic sub forma unui vers puternic și original, ce seamănă cu o armură din care se resfrânge strălucirea și zârnăitul unui metal rar».

Din multele sale inspirații din lumea religioasă, traducem o parte a poemei filosofice întitulate «Apostolul Ioan», ca un model de poezie creștină:

«...Zorile de zi atingeau cu mâinile lor
cristaline
Fruntea întunecată a pădurilor de pe
coline,
Și creștetul templului pe care străluceà
nebunește arama.
Fără de veste
Pe când Ioan mergeà încă printre semănături,
Pași înmulțiți
Umplură cu sgomotul lor muntele
Maslinilor,
Iar niște femei, strigau de departe însoțitorilor lor
Că un om cu părul roșu, s'a spânzurat
în vârful dealului.
Inima lui Ioan rămase mută, fără un
singur suspin.
Crima lui Iuda erà fără de margini.
Ah! seara aceea, în care a luat parte
cu toți împreună, la masă,
Și-a cutezat să vorbească, și mâna sa
N'a tremurat, când Isus i-a prezentat
pâinea!
Apostolul rătăcind, urmà mulțimea:
Mortul zăceà la rădăcina copacului cu
ochii deschiși,
De-ai fi crezut că-și privește fix propria-i mârșăvie.
Ochiul lui erà sumbru, trist, și dur;
te chinuià;
Lătratul greu al unui câine se 'nălțà
peste sgomotul acela;
Oameni treceau insultând cadavrul,
Arătându-se cruzi pentru de-a'și ascunde teama.
Ioan simțià cum peste groază i se înstăpânise mila.
Sta și cugetà deoparte: «Și el a fost
dintre ai noștri.
În curs de trei ani inima lui a fost o
inimă de apostol,
El iertà de multeori când ar fi trebuit
să pedepsească,
Și Isus, care știà viitorul, îl iubeà».
In clipa aceea Ioan, fără de-a ezità,
străbătù mulțimea,
Și ridicând cadavrul în brațele lui evlavioase
Cu degetele lui purificate el îi închise
ochii.
Apoi îl duse cu sine pentru ca să-l
îngroape.
Incă unul îl însoțì la ținutul singurătății,
Și fără de-a vorbì, îngropară în taină,
pe Iuda...»

Dr. I. B.